

JERZY MICHEJDA (1860—1928)

Jerzy Michejda pochodził ze znanej polskiej rodziny działaczy walczących o utrzymanie polskości Śląska Cieszyńskiego. Urodził się w Olbrachcicach (obecnie CSRS) dn. 18 IV 1860 roku. Jego ojciec, Franciszek, był rolnikiem. W domu rodzinnym, w którym — obok Jerzego — wychowywało się jeszcze jego pięciu starszych braci i dwie przyrodnie siostry — pielęgnowano uczucia patriotyczne, śpiewano polskie pieśni i czytano „Gwiazdkę Cieszyńską”.

Od wczesnych lat życia Jerzy Michejda osiadł w Ustroniu, gdzie przez 49 lat pełnił funkcje nauczyciela, a następnie kierownika szkoły. Swą działalność pedagogiczną rozpoczął w roku 1879 jako nauczyciel jednoklasowej, ewangelickiej szkoły prywatnej, zakończył ją w roku 1928 jako kierownik 7-klasowej publicznej szkoły powszechnej.

Pracując w szkole stale dążył do podnoszenia poziomu pracy dydaktycznej nauczycieli. W tym celu m.in. organizował w swojej szkole co miesiąc konferencje samokształceniowe grona pedagogicznego. Plan konferencji obejmował hospitację wybranej lekcji oraz dokładną jej analizę pod względem metodycznym. Wszyscy wychowawcy odwiedzali dzieci w domu rodzinnym, poznawali warunki ich życia, stosunek rodziców do szkoły, otoczenie dziecka, udział dzieci w pracach domowych itp. Swoje spostrzeżenia i wnioski referowali na miesięcznych konferencjach. Każdy wychowawca klasowy prowadził dzienniczek spostrzeżeń dotyczący dzieci jego klasy, w którym zapisywano uwagi na temat zachowania się ucznia

¹ Braćmi Jerzego Michejdy byli: Franciszek, pastor i senior Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim, centony i zasłużony działacz społeczny; Józef — rolnik z Cierlietka; Jan — prawnik, poseł na Sejm, przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Cieszynie; Karol — pastor w Krakowie; Paweł — rolnik w Olbrachcicach. O Franciszku i Janie zob. *Wielka Encyklopedia Powszechna*, t. 7, s. 264.

w szkole, jego warunków domowych, zajęć pozaszkolnych, zainteresowań i zamiłowań, obowiązków domowych i innych ważnych momentów mających wpływ na rozwój osobowości dziecka. Od czasu do czasu ciekawsze materiały uzyskane drogą obserwacji uczniów ogłaszano w „Miesięczniku Pedagogicznym”, czasopiśmie nauczycielskim, wydawanym przez Polskie Towarzystwo Pedagogiczne w Cieszynie. Na łamach tego czasopisma dzielono się swymi doświadczeniami z ogółem nauczycielstwa pracującego na Śląsku Cieszyńskim.

Jerzy Michejda wprowadził w swej szkole wycieczki turystyczno-krajoznawcze dzieci, które nazywano „wędrownkami szkolnymi”. Wycieczki takie w ówczesnych czasach były nowością i świadczyły o śmiałej inicjatywie ich organizatora. Sprawozdania z wycieczek ogłaszano w różnych czasopismach wychodzących na terenie Ziemi Cieszyńskiej. W dwutygodniku „Przyjaciół Ludu”² opisano czterodniową wycieczkę, której trasa przebiegała: Ustroń — Wisła — Barania Góra — Milówka — Żywiec — Bielsko — Ustroń. Z opisu wynika, że wycieczka ta była starannie przygotowana, dzieci dokładnie zaznajomione z jej planem i organizacją. Środki finansowe na akcję wycieczek szkolnych Jerzy Michejda uzyskiwał z przedstawicieli szkolnych, urządzanych przez uczniów dla rodziców i miejscowego społeczeństwa. Wypada tu podkreślić, że były to pierwsze przedstawienia szkolne organizowane na Ziemi Cieszyńskiej. Spośród uczniów Jerzego Michejdy wielu wyniosło zamiłowanie do pracy w amatorskich zespołach teatralnych i w późniejszym swym życiu organizowało z młodzieżą pozaszkolną zespoły teatrów amatorskich. Jeden z jego uczniów, Józef Pilch, zamieścił swe wspomnienia na ten temat w książce pt. *Opowieści entuzjastów*³.

W pracy wychowawczej Jerzy Michejda dążył systematycznie do kształtowania u dzieci szkolnych zmysłu oszczędzania. W tym celu założył Szkolną Kasę Oszczędności. Ponadto zorganizował w szkole bibliotekę szkolną z myślą o rozbudzaniu zamiłowań do czytelnictwa. Uczniem jego był Jan Wantuła, późniejszy bibliofil i pisarz ludowy⁴.

Jerzy Michejda walczył konsekwentnie o język polski w szkole, w urzędach, na konferencjach nauczycielskich oraz w korespondencji z władzami szkolnymi. Pierwszy ośmielił się wygłosić referat w języku polskim o nauce geometrii na urzędowej konferencji nauczycielskiej w roku 1887. W rok później założył Polskie Kółko Pedagogiczne w Ustroniu w porozumieniu z Jerzym Kubiszem, nauczycielem w Wiśle-Czarnym, i ośmioma innymi nauczycielami, i został jego pierwszym prezesem⁵. Polskie Kółko

² Zob. „Przyjaciół Ludu”, dwutygodnik, Nawsie 1891, nr 17—22.

³ T. Żeromski, *Opowieści entuzjastów. Wspomnienia miłośników teatru, muzyki i tańca*, Warszawa 1960, LSW, ss. 54—85.

⁴ Zob. J. Wantuła, *Fragmenty wspomnień*, [w:] *Wspomnienia Cieszyńiaków*, Warszawa 1964, „PAX”, s. 184—196.

⁵ J. Kubisz, *Początki Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego na Śląsku*, [w:] *Wspomnienia Cieszyńiaków...*, s. 114—126.

Pedagogiczne urządziło konferencje nauczycielskie — niezależnie od urzędowych konferencji — wyłącznie z polskim językiem obrad. W 1892 r. powołał do życia, wspólnie z Jerzym Kubiszem i drem Janem Niemcem pierwsze polskie czasopismo na Śląsku Cieszyńskim, poświęcone szkole i rodzinie, pod nazwą „Miesięcznik Pedagogiczny”. W numerze jubileuszowym tego czasopisma, wydanym z okazji 40-lecia, czytamy: „Pierwsi trzej redaktorowie «Miesięcznika Pedagogicznego» — Jerzy Kubisz, dr Jan Niemiec i Jerzy Michejda — tworzyli doskonale zharmonizowaną «trójkę redaktorską», uzupełniając się wzajemnie⁶. Jerzy Michejda zasiadał pismo cennymi artykułami, opartymi na praktyce szkolnej i literaturze historyczno-oświatowej. Wskazywał również nauczycielom materiały dydaktyczne. A oto tytuły niektórych jego artykułów: *Szkola a rodzina; Materiały do nauki historii powszechnej w szkołach ludowych; W jaki sposób powinien nauczyciel budzić w dzieciach chęć do nauki; Jan Fryderyk Herbart; Widzenie i rysowanie; Stanisław Jachowicz*. W latach 1896—1899 prowadził administrację tego czasopisma.

Polskie Kółko Pedagogiczne rozwijało się pomyślnie, wzrastało liczebnie. Zgłaszali się do niego nauczyciele z różnych zakątków Śląska Cieszyńskiego. Rozważano sprawę zorganizowania polskiej organizacji zawodowej nauczycieli. W pracach przygotowawczych i staraniach o stworzenie instytucji zrzeszającej wszystkich uświadomionych narodowo nauczycieli nie zabrakło i Jerzego Michejdy. Wspólnie z wybitnymi polskimi działaczami narodowymi Ziemi Cieszyńskiej założył w 1896 r. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne (PTP) z pięcioma kołami (Cieszyn, Bogumin, Jabłonków, Dziedzice, Ustron).

W kole ustronim Michejda pełnił nadal funkcję przewodniczącego, a oprócz tego był członkiem plenum Zarządu Głównego PTP w Cieszynie. Nie ustawał w walce o język polski w nauczaniu, stwierdzając, że język niemiecki winien być jedynie jednym z przedmiotów nauczania. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne w uznaniu zasług Jerzego Michejdy, położonych w pracy organizacyjnej i ideowej nad podnoszeniem świadomości narodowej nauczycielstwa Ziemi Cieszyńskiej, nadało mu w 1920 r. tytuł członka honorowego.

Jerzy Michejda przez całe życie brał czynny udział w pracy polskich organizacji społecznych i kulturalnych, które służyły rozwijaniu i umacnianiu polskości ludu Śląska Cieszyńskiego. Po objęciu funkcji nauczyciela w Ustroniu zapisał się na członka Czytelni Ludowej w Cieszynie. W *Pamiętniku Czytelni Ludowej w Cieszynie*, wydanym z okazji 25-letniego jubileuszu, w wykazie 149 członków Czytelni pod poz. 94 znajdujemy nazwisko Jerzego Michejdy, „nauczyciela ludowego w Ustroniu”⁷.

⁶ „Miesięcznik Pedagogiczny”, Cieszyn 1920, nr 2 (*Wspomnienia pośmiertne*).

⁷ *Pamiętnik Czytelni Ludowej w Cieszynie na Śląsku austriackim*, Cieszyn 1887. Czytelnia obchodziła swój jubileusz w 7 lat po objęciu przez J. Michejdę pracy w Ustroniu.

Jerzy Michejda pracował również w ustronińskim kole Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego.

Włączając się w szerszy nurt pracy społecznej w walce z germanizacją, J. Michejda wspólnie z Andrzejem Brodą założył Kółka Rolnicze w Ustroniu. W broszurze wydanej z okazji 25-lecia Towarzystwa Rolniczego dla Księstwa Cieszyńskiego, napisanej przez Józefa Zaleskiego, znajdujemy wykaz członków Kółka Rolniczego w Ustroniu, w którym figuruje nazwisko Jerzego Michejdy, nauczyciela. Dodać należy, że w tym Kółku pełnił on funkcję sekretarza⁸.

Rolnicy Śląska Cieszyńskiego przeżywali w latach 1880—1890 stale pogłębiający się kryzys. Ceny na produkty rolne podlegały obniżce. Gospodarstwa rolne cierpiały na brak gotówki. Nieustannie powiększała się liczba gospodarstw drobnych, mało dochodowych. Wiele gospodarstw było tak zadłużonych, że sprzedawano je na licytacjach. Uzyskanie kredytu było rzeczą trudną i obciążało gospodarstwo dodatkowymi kosztami. Niemcy, dysponujący w tym czasie kasami oszczędnościowo-pożyczkowymi, chętnie udzielali potrzebującym chłopom kredytu, oczywiście z zamiarem wywierania na nich swego wpływu. Świadczy o tym fakt, że w 1909 r. przepisało się z niemieckich i czeskich spółek oszczędnościowo-pożyczkowych aż 57 członków — rolników. Ze sprawozdania z posiedzenia delegatów kas oszczędności, tzw. „Kas Reiffeisena” w Księstwie Cieszyńskim, odbytego dn. 29 VIII 1908 r. w Cieszynie, wynika, że tego typu kas było już wówczas 81. Na tym zebraniu zabierał głos Jerzy Michejda jako delegat z Ustronia. Założył on taką kasę w Ustroniu już w roku 1895 i był jej przewodniczącym⁹. Ustronińska spółdzielcza kasa oszczędnościowo-pożyczkowa należała do jednej z pierwszych w powiecie cieszyńskim¹⁰.

Na terenie Ustronia groźnym i niebezpiecznym ośrodkiem germanizacyjnym był aparat administracyjny przemysłu metalowego oraz lasów książących.

W warunkach nieustannego zagrożenia i wymagających ogromnej czujności potrzeba było ludzi zdecydowanych i oddanych sprawie polskiej, którzy umieliby się przeciwstawić, zorganizowanej i popartej autorytetem władzy, akcji germanizacyjnej. Do takich działaczy należał właśnie Jerzy Michejda, który wszystkimi środkami i metodami nieugięcie prowadził pracę uświadamiającą wśród miejscowego społeczeństwa. Spoty-

⁸ J. Zaleski, *Dwa jubileusze Towarzystwa Rolniczego dla Księstwa Cieszyńskiego*, Cieszyn 1893, s. 26; *Pamiętnik dra Andrzeja Ciencialy, notariusza w Cieszynie (1825—1898)*, Katowice 1931.

⁹ *Sprawozdanie z posiedzenia delegatów kas spółdzielczych i oszczędności systemem Reiffeisena w Księstwie Cieszyńskim, odbytego dnia 29 VIII 1908 r. w Cieszynie*, „Rolnik Śląski”, Cieszyn 13 IX 1908, nr 17. W tym samym dniu założono Polski Związek Kas systemu Reiffeisena, znajdujących się w polskich gminach.

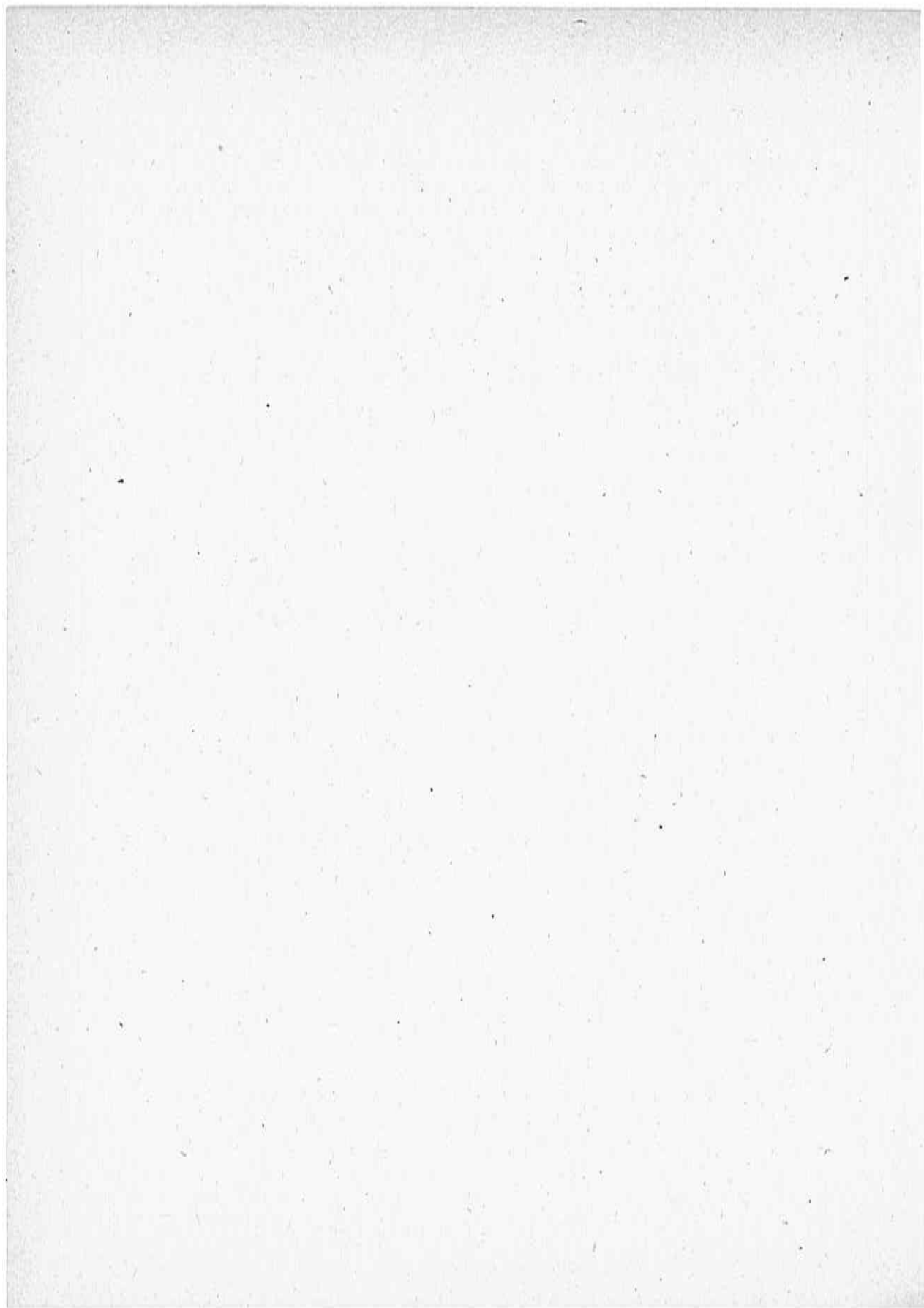
¹⁰ E. Pasek, *Powstanie i rozwój spółdzielczości rolniczej na Śląsku Cieszyńskim*, „Cieszyński Rocznik Muzealny”, t. 2, Cieszyn 1962, s. 29—45.

kamy go jako członka i długoletniego sekretarza Wydziału Gminnego. W roku 1913 powołano go na członka Miejscowej Rady Szkolnej. W tym roku w pracach Rady nastąpił zdecydowany zwrot w kierunku zmiany stylu obrad i zwiększenie udziału przedstawicieli świata pracy (do Rady weszła znaczna liczba robotników miejscowych zakładów metalowych). Wpłynęło to niewątpliwie na demokratyzację stosunków wewnętrznych w Radzie oraz na używanie w obradach wyłącznie języka polskiego. Efekty wytężonej pracy Jerzego Michejdy zaczynały być widoczne.

Jerzy Michejda był światłym, postępowym pedagogiem i gorącym patriotą. Całe swe życie i pracę poświęcił wyzwoleniu narodowemu ludności Śląska Cieszyńskiego.

ALOJZY WASZEK
Ustroń Śląski

WŁADYSŁAW NAROŻYŃSKI (1904—1970)

Był czołowym działaczem organizacji polonijnych w Niemczech: Związku Polaków, Związku Polskich Towarzystw Szkolnych i Związku Młodzieży Polskiej. Po II wojnie światowej prowadził ożywioną działalność kulturalno-oświatową i społeczną na Pomorzu Zachodnim.

Urodził się 4 VI 1904 r. w Wanne-Eickel (Westfalia) z ojca Marcina i matki Antoniny z domu Karasiewicz. Jego ojciec i dziadek pracowali tam jako górnicy. On także rozpoczął pracę w tym zawodzie. W czasie rewolucji listopadowej w Niemczech w 1918 r. uczestniczył w akcjach politycznych oddziału młodzieżowego Związku Spartakusa (Spartakusbund-Jugendabteilung). Podczas walk ulicznych został ranny. Był członkiem miejscowego gniazda „Sokoła” i uczniem ogniska muzycznego. W latach 1920—1924 kształcił się w Seminarium Nauczycielskim w Kcyni (woj. bydgoskie), po czym rozpoczął działalność kulturalno-oświatową wśród polskiego wychodźstwa zarobkowego w Westfalii i Nadrenii.

Od 1 I 1925 r. przez dziewięć lat pracował w sekretariacie Polskiego Towarzystwa Szkolnego w Westfalii i Nadrenii, organizując liczne kursy języka polskiego i koła śpiewacze w rejonach: Arnsberg, Monaster, Düsseldorf i Kolonii. Przyczynił się do otwarcia takich kursów w Mannheim, Ludwigshafen, Hanowerze, Hamburgu i Bremie. Aby wzmocnić polską kadre nauczycielską w Niemczech, przeszkolił około 50 nauczycieli pomocniczych. Po śmierci Kostenckiego pełnił funkcję inspektora do spraw szkolnictwa polskiego na zachodzie Niemiec. W latach 1925—1934 był współredaktorem dziennika polskiego „Naród” w Herne. Wieczorami prowadził polskie chóry i orkiestry w Gelsen-Kirchen-Hüllen, Wanne-Eickel, Dortmund-Union i Recklinghausen-Hochlarmark.

W końcu 1934 r. przeniesiony został na stanowisko kierownika Dzielnic IV Związku Polaków w Niemczech w Olsztynie, która obejmowała zasięgiem swojej działalności Warmię, Mazury i Powiśle. Pełniąc tę

funkcję, przyczynił się do dalszego rozkwitu ruchu polskiego w Prusach Wschodnich. Troszczył się o polskie szkolnictwo, sport, świetlice i zespoły artystyczne. Szczególną sympatią darzył harcerzy z Hufca Wschodniopruskiego, którego był współorganizatorem. Na jego wniosek honorowym opiekunem Hufca został ks. Wacław Osiński, gorący patriota i obrońca polskości na Warmii i Mazurach. Wysyłał dziewczęta warmińskie do szkół gospodarstwa domowego w Polsce. Sprowadzał do Olsztyna i innych miast uczonych, pisarzy i dziennikarzy z kraju. W roku 1935 towarzyszył m.in. Melchiorowi Wańkowiczowi w czasie jego podróży po Warmii i Mazurach, w której wyniku powstała znana książka Wańkowicza *Na tropach Smętka*. Utrzymywał bliskie kontakty z Michałem Kajką, odwiedzając go kilkakrotnie w Ogródku. Po latach napisał o Kajce:

„Każdemu, kto poprosił o kilka wierszy ze skrzyni, chętnie odstępował. Między rękopisami były i takie, za które mógłby odpowiadać przed sądem pruskim, chociaż na ogół ważniejsza była dla Kayki miłość niż nienawiść... Szkoda tych wszystkich wierszy, które nie przetrwały do dnia dzisiejszego. Szkoda i tych, które zabrało mi gestapo... Jak sobie przypominam, po prawej stronie, na ukos od skrzyni, były drzwi do mieszkania, gdzie zwykle gwarzyliśmy z małomównym poetą mazurskim. Szczególnie się peszył, gdy dociekano przyczyn takiej a nie innej formy, czy też treści. Zaczynaliśmy zwykle rozmowę o pogodzie i Kayka — chociaż nie parał się rolnictwem — znał się na tajnikach pogody. Kończyliśmy zaś każdą rozmowę na *Krzyżakach* — Kayka życzył Niemcom lania [...]. Ażeby nie peszyć pani Kaykowej, powstrzymywałem się od robienia notatek, bo i tak już miała trzy świąty i siedem krzyżów z sołtysem czy wójtem, z Ortsbauernführerem, żandarmem, nauczycielem i niektórymi co gorliwsiymi wyznawcami Hitlera z sąsiedztwa. Nie życzyła sobie, aby doczekać się jeszcze większej «zapłaty» za goszczenie «warszawskich szpiclów i Polaków z Olstina»... Ile razy u niego przebywałem, tyle razy nie następowała wymiana zdań i myśli bez reszty. Narzekał na to Melchior Wańkowicz, który przecież wprost po mistrzowsku umiał prowadzić wywiad, jak np. krótko przedtem w Kajnach, a później w Zastrajach. Narzekali i inni wybitni, a jeszcze bardziej mniej wybitni goście na powściągliwość Kayki. Winni czasem byli temu członkowie rodziny — żona i synowie, przy których trzeba było prowadzić rozmowy bardzo ostrożnie. Na budowach trzeba było jeszcze staranniej dobrać słowa, bo nie zawsze było wiadomo, jakiego ducha byli kumple i do jakiego stopnia nastawiona była gawiedź, którą instruowano w szkole, by nie spuszczać oka ze «szpiclów warszawskich» i dobrze słuchać, co mówią szwendając się po wsi”¹.

W wyniku zatargu z konsulem Bohdanem Jałowickim, któremu nie chciał wydać spisu gromadkarzy mazurskich ze względu na ich bezpieczeństwo, został Narożyński w 1937 r. przeniesiony na stanowisko sekre-

¹ Relacja W. Narożyńskiego — w posiadaniu autora.

tarza do spraw szkolnictwa w Centrali Związku Polaków w Berlinie. W maju 1939 r., po wydaleniu przez gestapo Izydora Maćkowicza ze Złotowa, został kierownikiem Dzielnic V Związku Polaków w Niemczech. W tym samym czasie wraz z Wacławem Dybą ze Stawnicy zorganizował ucieczkę ściganego przez gestapo Arki Bożka do kraju.

„Przypominam sobie — wspomina Narożyński — mój pobyt na terenie byłej Dzielnic V Związku Polaków w Niemczech. Było to w maju, czerwcu, lipcu i sierpniu 1938 r., kiedy większość szkół obchodziła swe 10-lecie w uroczystej ciszy. Jubileusze odbywały się niemal w konspiracji, by nie prowokować gotowych do napaści na Polskę Niemców. Wspominało się w szkole i na zebraniach rodzicielskich, jak to 10 lat temu prezes Baczewski z Berlina, pan Rożeński ze Złotowa i emisariusz Augustyn Wagner otwierali — niemal jakby systemem taśmowym — jedną szkołę po drugiej w wąskim pasie polskiego Pogranicza.

Musiały to być szkoły nie byle jakie, skoro nawet ze strony niemieckich władz szkolnych podkreślano w tajnych raportach, że przewyższają pod niejednym względem szkoły niemieckie.

Wszystkie tereny autochtoniczne, na których znajdowały się szkoły polskie lub jakiegokolwiek inne formy polskiego życia społecznego, Niemcy nazywali *Eiterbeulen am Körper des deutschen Volkes* (wrzody ropiejące na ciele narodu niemieckiego). Na podobne tematy osnute ulotki rozrzucano wśród ludności polskiej, podczas gdy Reichswehra dokonywała taktycznych przegrupowań, możliwie nocą, w dzień odpoczywając w stodolach i lasach, maskując się mistrzowsko.

W Złotowie przed urzędem Rady Miejskiej i policji rozplakatowano ogłoszenie: *Bekanntmachung: Die Pollacken Kostencki und Funk und der Oberhetzer Mozolewski — raus! Wer von diesen Hetzern nicht verschwindet, kann was erleben! Also raus!* (Obwieszczenie: Polaczki Kostencki i Funk oraz główny podżegacz Mozolewski — precz! Kto z tych podżegaczy się nie ulotni, może się czegoś doczekać! A więc wynocha)².

Gdy w sierpniu 1939 r. biura Związku zostały zajęte przez złotowskie gestapo, Narożyński wyjechał do Berlina, gdzie niebawem został aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen. Spotkał tam swego ojca, zamordowanego później przez hitlerowskich oprawców.

Po wojnie znów działał na niwie oświatowej w Westfalii. Był kierownikiem polskiej szkoły powszechnej w Solingen. W roku 1946 wrócił do kraju i osiedlił się na stałe w Myśliborzu, w woj. szczecińskim.

„Przyjechałem do kraju ze sporym zapasem doświadczeń i przemyśleń — pisał Narożyński w swych wspomnieniach na krótko przed śmiercią. „Przyjechałem naładowany prawdziwym entuzjazmem i wolą prak-

² Jw.

tycznego kontynuowania moich społecznych zamiłowań. Jeszcze w Niemczech Edmund Osmańczyk wręczył mi list od żony, z którego dowiedziałem się, że rodzina żyje, że jest w Poznańskim. I jak tu nie wracać? A więc za namową Józefa Mozolewskiego udałem się do Myśliborza, zostawiając na razie żonę i dzieci w Odolanowie, dokąd zapędziły ich wojenne losy.

Powołane do życia — bez specjalnych formalności czy aktu erekcyjnego — Liceum Pedagogiczne miało tu już swój wcześniejszy początek w tzw. wstępnym kursie pedagogicznym. Kolega Józef Mozolewski, z którym (wraz z kolegą Sadajem i innymi) w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen rozmawialiśmy o planach po zakończeniu wojny, sugerował kierownikowi tego wstępnego kursu pedagogicznego — koledze Robaszkiwiczowi, również byłemu swojemu uczniowi, aby w Myśliborzu względnie w najbliższym sąsiedztwie koniecznie otworzyć liceum pedagogiczne”³.

Władysław Narożyński był współorganizatorem Liceum Pedagogicznego, Domu Kulturalno-Oświatowego (późniejszy Powiatowy Dom Kultury) i Liceum dla Pracujących w Myśliborzu. Do 1969 r. (tj. do chwili likwidacji szkoły) uczył języków obcych i wychowania muzycznego w Liceum Pedagogicznym. Prowadził znany z wysokiego poziomu artystycznego chór szkolny. Sprowadzał do Myśliborza zespoły teatralne ze Szczecina, Gorzowa Wlkp. i Torunia, organizował pokazy sportowe i wygłaszał odczyty na temat tradycji polskich na ziemiach nadodrzańskich i nadbałtyckich, zaznaczając w ten sposób swój twórczy udział w wielkiej akcji integracji tych ziem. Pełnił wiele ważnych funkcji społecznych, był m.in. burmistrzem Myśliborza, a od 1947 r. radnym miejskim, prezesem Oddziału Powiatowego ZNP. Działał w Myśliborskim Towarzystwie Kulturalnym.

Zajmował się również publicystyką, współpracując z „Głosem Wielkopolskim”, „Nadodrzem”, „Głosem Szczecińskim”, „7 Dni” i innymi czasopismami. Wspomnienia z okresu swej działalności na Powiślu, Warmii i Mazurach ogłosił w roku 1964 w numerze 2 „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”. Napisał historię powiatu myśliborskiego, pozostawił w maszynopisie obszernie wspomnienia i liczne opracowania dotyczące szkolnictwa polskiego i polskich działaczy kulturalno-oświatowych w Niemczech. Część tych materiałów przekazał za życia Bibliotece Kórnickiej. Do najciekawszych z nich należą rękopisy noszące robocze tytuły: *Przyczynki do historii Polaków w Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem wychodźstwa westfalsko-nadreńskiego, począwszy od 1872 r.*; *Dzielnica I: Śląsk Opolski i Dolny; Polscy sezonowi robotnicy rolni w Niemczech*; *Nauczyciele wędrujący*; *Wspomnienie z Powiśla, Warmii i Mazur*; *Ostatnie miesiące „Rodła” na Pograniczu poznańskim i Kaszu-*

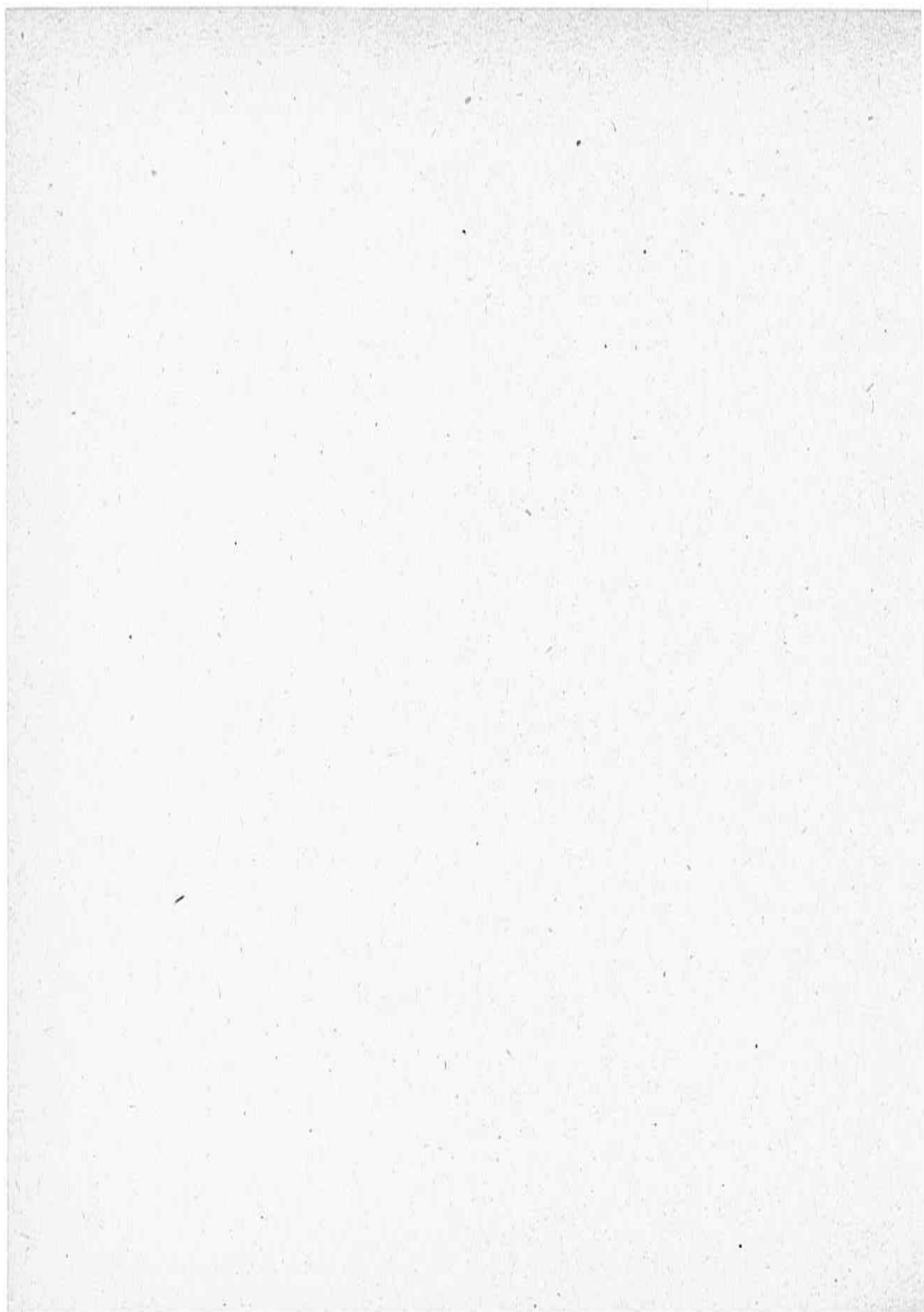
³ „Głos Szczeciński”, 1970, nr 241.

bach; *Bursy i studenci Związku Akademików Polaków w Niemczech*; *Moje spotkania z Michałem Kayką*; *Chór im. F. Nowowiejskiego w Olstynie* oraz wspomnienia o Franciszku Jujee (Malbor), Józefie Mozolewskim, Józefie Kaczmaruku, Janie Kaźmierskim, Janie Kociku, Pawle Ledwolorzu, Ilonie Piesiakowskiej, Kazimierzu Pietrzaku i Stanisławie Przybylskim. Obszerne wspomnienia Narożyńskiego znajdują się w Archiwum RN TRZZ. Ponadto opublikował: *Nauka po polsku była bohaterstwem* („Głos Wielkopolski”, nr 158, 1964), *Wspomnienie z ostatniego roku* („Nadodrze”, nr 3, 1963), *Początki* („Ziemia Nadnotecka”, nr 9, 1962), *W nurcie spraw powszednich* („Głos Szczeciński”, nr 241, 1970). Ta ostatnia pozycja jest fragmentem większego opracowania, za które otrzymał Narożyński pierwszą nagrodę na konkursie „Dzieje szczecińskich rodzin XX wieku”.

Za wybitne zasługi dla polskiego ruchu narodowego na obszarach III Rzeszy Centrala Związku Polaków w Niemczech nadała mu odznakę pt. Złotego Rodła. Praca jego została także wysoko oceniona przez władze Polski Ludowej, które odznaczyły go m.in. Złotym Gryfem Pomorskim, Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką ZNP, Złotą Odznaką Honorową Zasłużonego Działacza dla Warmii i Mazur, a w lipcu 1969 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł Władysław Narożyński 6 II 1970 r. po trzecim zawale serca w Myśliborzu, gdzie został pochowany. Do ostatnich chwil swego życia opracowywał dokumenty i notatki, znajdujące się w jego bogatym archiwum.

JERZY OLEKSINSKI
Słubice

ARKADIUSZ SOKÓŁ
Jędrzejów

Z DZIEJÓW SEMINARIUM NAUCZYCIELSKIEGO W JĘDRZEJOWIE W LATACH 1872—1936

1. POCZĄTKI ZAKŁADU

Istnienie w Jędrzejowie średniego zakładu kształcenia nauczycieli, który znany był w chwili jego uruchomienia pod nazwą Jędrzejowskie Kursy Pedagogiczne, a w rok później jako Seminarium Nauczycielskie, datuje się od 19 X 1872 roku¹. Seminarium mieściło się w budynku klasztoru cystersów. Seminarium ulokowane w Jędrzejowie, małym miasteczku, nie miało, oczywiście, widoków rozwojowych jako placówka oświatowa, gdyż Jędrzejów oddalony był od dużych ośrodków kulturalnych kraju. Gdyby uwzględniono właściwe potrzeby terenu i korzyści, jakie dawała szkoła, a nie rasyfikatorski cel zakładu, bardziej odpowiednim locum byłyby niewątpliwie sąsiednie Kielce, położone w centrum ówczesnej guberni kieleckiej. Zadaniem tej rosyjskiej placówki oświatowej było przygotowanie nauczycieli początkowych szkół wiejskich i miejskich w duchu rządowym. Tam właśnie miały znaleźć swe urzeczywistnienie carskie idee antypolskie. Rząd carski rozumiał doskonale, że przez utworzenie „uczelni” u boku bastionu polskości, jakim było wielowiekowe opactwo cystersów, zasłużone dla rozwoju szkół w Jędrzejowie, może zniszczyć główny punkt oparcia polskich sił w tym regionie. W tym celu skomasowano m.in. młodzież w internacie utworzonym w celach klasztornych, a cały zakład urządzono jako placówkę zamkniętą, aby w ten sposób oderwać młodzież od wpływów środowiska polskiego².

Na czele Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie od chwili jego

¹ WAP Kielce, Kielcecka Dyrekcja Szkolna (cyt. dalej: KDSz): sygn. 168: *O rozkładzie lekcji na Kursach Pedagogicznych Jędrzejowskich*. Por. A. Arlymiak, *Dzieje Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie w latach 1872—1914*, „Sprawozdania PAU”, t. III, 1951, s. 380. Odbitka.

² Arch. Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego, sygn. 10980: P. G. Kowalski, *Von Ehemaligen Cisterciensenkloster in Polen*, 1916, s. 51; K. Konarski, *Dzieje szkolnictwa w b. Królestwie Kongresowym w 1915—1918*, Kraków 1923, s. 81, 92.

założenia stał dyrektor-inspektor (*rukowoditelj*). Pierwszym inspektorem tej placówki został N. Jurkiewicz. Z innych kolejno następujących inspektorów należy m.in. wymienić: Jakuba Andriewskiego (1880), Wasyla Urasowa (1888), Aleksandra Troickiego (1891), Adama Markowskiego (Polaka — 1893), Jewłampija Szczurowskiego (1894—1909), Iwana Pawłowicza Klementiewa, Dymitra Fiedosiejewa (1910), którego chwilowo zastępował Klementiew, znany rusyfikator, Jana Mackiewiczza, Polaka (lipiec 1915), Grigoria Wasiljewicza Krasilnikowa (1915)³.

Okres nauki na Kursach Pedagogicznych trwał 2 lata, w Seminarium Nauczycielskim (do 1915 r.) 3 lata w rosyjskim okresie działalności zakładu. W Polsce niepodległej nauka trwała początkowo 4 lata, a następnie 5 lat. Kandydatów do Seminarium przyjmowano po ukończeniu szkoły elementarnej i po złożeniu przez nich wstępnego egzaminu. Wzmianki o nadsyłaniu podań o przyjęcie oraz o rozpoczęciu nauki ogłaszano przez wiele lat w „Gazecie Kieleckiej”. Praca dydaktyczna zakładu opierała się na corocznie sporządzanych przez Radę Pedagogiczną planach. Plany zajęć szkolnych w okresie rządów carskich zatwierdzała Kielecka Dyrekcja Szkolna.

Oto pierwszy znany nam rozkład lekcji na Kursach Pedagogicznych w Jędrzejowie, ustalony na posiedzeniu Rady Pedagogicznej w dn. 17 X 1872 roku⁴.

PLAN ZAJĘĆ NA KURSACH PEDAGOGICZNYCH
W JĘDRZEJOWIE Z DN. 17 X 1872 ROKU

Przedmiot nauczania	Kurs I	Kurs II
	liczba godzin w tygodniu	liczba godzin w tygodniu
1. Język rosyjski	6	4
2. Język polski	6	3
3. Arytmetyka	4	3
4. Geometria	1	1
5. Geografia	2	1
6. Historia	2	2
7. Religia	4	3
8. Kaligrafia	2	2
9. Rysunki	1	1
10. Przyroda	1	1
11. Pedagogika	—	2
12. Śpiew, muzyka, gimnastyka	codziennie	codziennie

³ WAP Kielce: *Książeczki informacji Guberni Kieleckiej za lata 1882—1907*; WAP Kielce, KDSz, sygn. 17, 84, 1019, 542 (1081, 1704).

⁴ WAP Kielce, KDSz, sygn. 168: *O rozkładzie lekcji...*

Uczniowie Seminarium nie otrzymywali gruntownego przygotowania nauczycielskiego, bowiem „dwa lub trzy lata nauki nie dawało ani wykształcenia ogólnego (średniego), ani wykształcenia fachowego, pedagogicznego”⁵. Świadczy o tym niewielka liczba godzin, jaka była przeznaczona na przedmioty ogólnokształcące i na pedagogikę, której w 1872 r. uczono zaledwie 2 godz. tygodniowo, w trzyletnim Seminarium na II kursie — 2 godziny, a na III kursie — 3 godziny. Godne uwagi jest, iż z Seminarium systematycznie eliminowano naukę języka polskiego z zajęć szkolnych. W chwili uruchomienia zakładu (1872 r.) na naukę języka polskiego przeznaczono 9 godzin tyg. (I i II kurs), w rok później — 6 godz. tyg. (I, II, III kurs), w 1875 r. — 4 godz., a w następnych latach zaledwie 2 godz. tygodniowo.

W latach 1882—1909 liczba nauczycieli w Seminarium Nauczycielskim nie przekraczała 10, a uczniów bywało w szkole od 65 do 99 na wszystkich kursach rocznie. Mówiąc o wychowaniu seminarzystów, należy dodać, że za czasów rosyjskich nie tylko przestrzegano rygorystycznie regulaminu szkolnego, ale usilnie zabiegano, aby niszczyć uczucia patriotyczne uczniów, którzy mimo zakazów zrzeszali się w nielegalnych organizacjach antycarskich. W obrębie budynków szkolnych dyżurowali wychowawcy, przestrzegano ostrej dyscypliny; tylko w wyjątkowych wypadkach uczniom udzielano zezwolenia na wyjście do miasta. Nawet na obowiązkowych, codziennych spacerach seminarzyści byli kontrolowani przez dyżurnych nauczycieli, aby ustrzec ich przed obcymi, tzn. polskimi, wpływami. Sprawdzano też nieustannie sale, w których młodzież odrabiała lekcje. Dla ułatwienia kontroli seminarzystów przebywających w mieście przybrano ich w uniformy składające się z „szarej świtki ze stojącym kołnierzem, oblamowanym zielonym suknem, i z szarawarów z takiego samego jak świtka wiejskiego szarego płótna”⁶. Mimo wzmagającego się wciąż ucisku władz szkolnych młodzież polska skutecznie broniła się przed rusyfikacją.

2. OKRES REWOLUCJI 1905 ROKU

W miarę pogłębiania się ucisku społeczno-politycznego w Królestwie Polskim przybierały na sile nastroje antycarskie. Wolę walki z caratem manifestowali już mieszkańcy Jędrzejowa w roku 1862. Po powstaniu styczniowym, w którego dziejach Jędrzejowskie zapisało swą chlubną

⁵ J. Kulpa, *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918—1939*, Wrocław 1963, s. 19.

⁶ WAP Kielce, KDSz, sygn. 170, VI: *Zarządzenie o uporządkowaniu działu naukowo-wychowawczego w Kieleckim Żeńskim Gimnazjum i Jędrzejowskim Seminarium Nauczycielskim*; „Przegląd Wszechpolski”, R. VI, 1900, nr 10, s. 390, 591. Dane o liczbie uczniów w Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie — zob. WAP Kielce: *Obzor Kieleckoj Gubernii* (za lata 1889—1909).

kartę⁷, wybuchły w tym regionie pierwsze strajki (1883) wśród robotników zatrudnionych przy budowie linii kolejowej Dęblin—Dąbrowa Górnicza, wywołane bezprawnym potrąceniem zarobków przy wypłacie⁸. Pod koniec XIX wieku w wielu wsiach wybuchały również strajki rolne. Występowali w nich chłopcy z żądaniem przywrócenia im prawa do korzystania z serwitutów. Dochodziło nawet do starć, kończących się licznymi aresztowaniami chłopów. W roku 1905 do ogólnych akcji antyrządowych na ziemiach polskich przyłączyli się chłopcy jędrzejowscy. Wystąpienia te miały charakter polityczny. Żądali oni zniesienia stanu wojennego, demonstrowali przeciwko zniechędzonej wszechwładzy carskiej, żądali uwolnienia więźniów politycznych i zwolnienia od powinności podatkowych (Węgleszyn). W Jędrzejowie dwutysięczny tłum manifestował na rynku miejskim, a we wsi Brzegi grupa 15-osobowa delegatów Kieleckiego Komitetu Robotniczego PPS zniszczyła portrety cara i ewidencję wojskową⁹. Zdąrzyły się też wystąpienia o charakterze ekonomiczno-agrarnym. Chłopcy nie chcieli mianowicie płacić zaległych kar za masowe wyręby drzewa w lasach państwowych (Małogoszcz) i uchylali się od opłat gminnych. Przede wszystkim jednak walka chłopów jędrzejowskich zaznaczyła się w tzw. ruchu gminnym o polskość szkoły i administracji. W jej wyniku w wielu miejscowościach, jak np. Prząsław, Deszno, Węgleszyn, Nawarzyce, Sędziszów, Raszków, Słupia, Wodzisław, Małogoszcz, Lubcza, Sobków, Łączyn, podjęto uchwały spisane po polsku, domagając się bezwzględnego przywrócenia języka polskiego w szkołach i w urzędach.

Walkę o szkołę polską i o język polski w życiu publicznym wypowiedziała również młodzież Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie, organizując strajk szkolny. Na młodzież tę oddziaływał zapewne przykład starszego społeczeństwa. Strajk szkolny w Jędrzejowie był częścią całego ruchu strajkowego 1905 roku, jaki objął 97 szkół średnich i elementarnych w Kielecczyźnie, m.in. męskie i żeńskie gimnazja w Kielcach, gimnazjum w Suchedniowie, gimnazjum męskie w Pińczowie, szkołę rzemieślniczą w Olkuszu. Warto wspomnieć, że jedną z delegatek gimnazjum żeńskiego, która miała porozumiewać się w sprawach strajkowych z delegatami gimnazjum męskiego i zajęć się całą akcją w dniu strajku, była Julia Szartowska, uczennica VI klasy, późniejsza nauczycielka w Jędrzejowie, a w okresie okupacji organizatorka tajnego nauczania średniego nie tylko w Jędrzejowie, ale i, jako więźniarka, w Ravensbrück.

W ogólnopolskiej walce o szkołę polską, prowadzoną przez dorosłe

⁷ A. Sokół, *Zarys dziejów Ziemi Jędrzejowskiej do 1918 roku* [w:] *Ziemia Jędrzejowska*, Kraków 1971; A. Sokół, *Ziemia Jędrzejowska w powstaniu styczniowym* (maszynopis w druku).

⁸ H. A. Altman, I. Iknutowicz, S. Kalabiński, W. Kula, *Królestwo Polskie i Białostoczczyzna, 1884—1900*, cz. 2, Warszawa 1962, s. 658, 661—664 (nr 423, *Raport naczelnika powiatu jędrzejowskiego A. Leszczowa o zaburzeniach wśród robotników przy linii kolejowej Dęblin—Dąbrowa Górnicza*).

⁹ Sokół, *Zarys dziejów Ziemi Jędrzejowskiej...*

społeczeństwo jędrzejowskie i młodzież seminaryjną, nie zabrakło również uczniów szkół elementarnych w powiecie (m.in. Jędrzejów, Wodzisław, Tarnawa). W Wodzisławiu dzieci po prostu oświadczyły, że nie będą uczyć się w języku rosyjskim i demonstracyjnie opuściły szkołę. W szkołach rządowych w Jędrzejowie i Tarnawie zniszczono portrety carskie i szyldy szkolne. W Jędrzejowie ponadto, na dany znak czerwoną chustą przez ucznia Bolesława Abramowicza, uczniowie opuścili szkołę (obecnie szkoła Nr 1) i udali się ul. Kościelną w kierunku rynku miejskiego. Natrafiwszy na oddział wojska rosyjskiego rozbiegli się, aby ponownie sformować pochód przy głównej ul. Kieleckiej. Do szkoły nie chodził nikt przez 2 tygodnie. Charakterystyczne, że naczelnik miasta, Głowacki, zruszczony Polak, chodząc po miejskim rynku rozdawał dzieciom cukierki, tolerując zaistniałe wydarzenia¹⁰. Do akcji strajkowej włączyli się ponadto nauczyciele szkół jędrzejowskich. Był to początek ruchu nauczycielskiego w tym powiecie. W wystąpieniach udział wzięli: Jan Dukwicz z Węgleszyna, Jan Szwaczka z Mstyczowa, Franciszek Błasiński z Niegosławic, Kazimierz Morawiecki z Prząsławia, Marian Nocuń z Krzęćcic, Jan Piotrowski z Sędowic, Tadeusz Sobolewski z Małogoszcza, Władysław Kleszowski z Nawarzac, Kajetan Sobolewski z Lubczy, Andrzej Waleron z Sudołu, którzy pod przewodnictwem Józefa Kruka uczestniczyli w jedynym wtedy na ziemi jędrzejowskiej tajnym zebraniu nauczycielskim o charakterze patriotycznym, dotyczącym unarodowienia szkół początkowych. Zebranie to nie uszło jednak uwagi władz carskich i zakończone zostało aresztowaniem jego uczestników¹¹.

Na bliższe omówienie zasługuje przebieg strajku szkolnego seminarzystów jędrzejowskich ze względu na jego rozmiary i znaczenie. Strajk ów bowiem nie tylko był ważnym wydarzeniem w dziejach Seminarium, ale daje przede wszystkim pełny obraz solidarności jego młodzieży w ogólnokrajowej walce o szkołę polską i świadectwo głębokich uczuć patriotycznych młodzieży. Sprzyjała temu niewątpliwie atmosfera panująca wśród dorosłego społeczeństwa miejscowego. Seminarium Nauczycielskie w Jędrzejowie było jednym z kilku tego typu zakładów kształcenia nauczycieli na terenie Polski okupowanej (byłej Kongresówki), w którym demokratyczno-rewolucyjna myśl najwcześniej znalazła urzeczywistnienie swych długoletnich dążeń wolnościowych. „Oto twierdza samowładztwa, w której murach dusiło się społeczeństwo, chwije się pod naporem ludu” — głosiła odezwa Związku Młodzieży Socjalistycznej. „Szkoła mało, a nawet nic nam nie daje z prawdziwej wiedzy [...], każdy naród ma prawo do posiadania takiej szkoły, która by odpowiadała jego narodowym, kulturalnym i moralnym potrzebom” — głosiła rezolucja

¹⁰ Informacja Grzegorza Navarry z Katowic-Ligoty z dn. 25 VI 1973 r., uczestnika bojkotu szkoły elementarnej w Jędrzejowie w 1905 r.; WAP Kielce, KDSz, sygn. 103; Akta tajne; WAP Kielce, sygn. 533, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego.

¹¹ WAP Kielce, sygn 21, Akta General-Gubernatora Kieleckiego.

Koła Delegatów z lutego 1905 roku¹². Również Związek Unarodowienia Szkół domagał się stanowczo „wprowadzenia języka polskiego jako wykładowego do wszystkich szkół elementarnych, średnich, i wyższych”¹³. Petycję w tej sprawie podpisało 30 000 obywateli, m.in. Stanisław Łoś z Deszna w Jędrzejowskim, znany działacz społeczny i wyjątkowo odważny w podejmowaniu walki z rasyfikacją¹⁴.

Młodzież jędrzejowska, dostrzegając apuchtinowską politykę, pamiętała dobrze o zamknięciu kilku tajnych szkół w Jędrzejowskim¹⁵. Ożywiona przy tym duchem wolności i przykładem dorosłego społeczeństwa oraz inspirowana przez nauczycieli patriotów (przy Seminarium działało tajne kółko literackie), domagała się z całą stanowczością przywrócenia języka polskiego jako wykładowego do swej uczelni. Z uwagi na konspiracyjny charakter zrzeszenia uczestnicy kółka zbierali się potajemnie na chórze kościoła cystersów lub w niedalekim lesie „Gaj”, aby tam odbywać zebrania¹⁶. Rozprawiano na nich o literaturze polskiej, krzepiono się duchem polskiej kultury. Tajne kółko było kuźnią dążeń wolnościowych i uczuć patriotycznych. Wszystkie spotkania seminarzystów, zwłaszcza spotkania, które odbywały się na chórze kościelnym, położonym w bezpośrednim sąsiedztwie budynków klasztornych, w których mieściło się Seminarium, nadzorował czujnym okiem ówczesny prefekt szkoły ks. Józef Jędrychowski.

Strajk szkolny w Seminarium Nauczycielskim uczniowie podejmowali dwukrotnie — po raz pierwszy w styczniu, a po raz drugi w październiku 1905 roku. Pierwszą wiadomość o wystąpieniu seminarzystów jędrzejowskich w dn. 26 I 1905 r. podają raporty kieleckich władz gubernialnych. Wystąpieniu temu przewodzili uczniowie Polacy: Jabłoński z kl. I, Łacica z kl. II, Dembski z kl. II oraz Rybak z kl. III, którego bojowa postawa nacechowana była wielkim spokojem i rozwagą. Choć pierwsze wystąpienie seminarzystów nie odniosło zamierzonych rezultatów i zakończyło się w wyniku śledztwa wydaleniem ze szkoły 4 najbardziej czynnych uczniów, tj. Jabłońskiego, Łacicy, Dembskiego i Rybaka, walka o język polski jędrzejowskich seminarzystów nie zakończyła się, wręcz przeciwnie, trwała nadal ze wzmożoną siłą. O niesłabnących wpływach ugrupowań demokratycznych na młodzież seminaryjną, złaszcza

¹² M. Szulkin, *Strajk szkolny w okresie rewolucji 1905 r.* „Słowo Ludu”, 22—23 X 1955, nr 252, s. 3.

¹³ *Nasza walka o szkołę polską 1891—1917. Opracowania, wspomnienia, dokumenty*, zebrała Komisja Historyczna pod przewodn. prof. dr. B. Nawroczyńskiego, Warszawa 1934, t. II, s. 38—39 (wzmianka o uczennicy J. Szartowskiej, t. I, s. 402).

¹⁴ Tamże, t. II, s. 38—39.

¹⁵ WAP Kielce, sygn. 403, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego: *O karach za nielegalne nauczanie, okres 1894—95*, sygn. 158, cz. III. Por. H. Brodowska, *Ruch chłopski po uwłaszczeniu w Królestwie Polskim 1864—1904*, Warszawa 1967, Aneks 2: *Tajne szkoły na wsi w guberni kieleckiej wykryte w latach 1884—1899*, s. 341.

¹⁶ Informacja Edwarda Gugulskiego, byłego nauczyciela Liceum Pedagogicznego w Jędrzejowie; WAP Kielce, KDSz, Akta tajne, sygn. 103, k. 66.

cza w okresie najbliższych wakacji szkolnych, świadczy wypowiedź kuratora Warszawskiego Okręgu Szkolnego z dn. 17 VII 1905 roku: „Dwaj wychowankowie jędrzejowskiego Seminarium Nauczycielskiego: Antoni Lewandowski z III kursu i Franciszek Smyk z I kursu, przebywający u rodziców na wakacjach w guberni lubelskiej [...], zostali aresztowani i osadzeni w więzieniu lubelskim na podstawie wiadomości o ich politycznej nieprawomyślności [...]. Seminarzyści ci usiłowali mianowicie zorganizować strajk szkolny w młynie Benesza w pow. krasnostawskim. Starszy majster Karol Strus zeznał, że zgłosili się do niego przybyli na wakacje wychowankowie jędrzejowskiego Seminarium Nauczycielskiego: Antoni Lewandowski lat 19, Franciszek Smyk lat 19 oraz Józef Kwiatkowski lat 20, i zaproponowali mu przyłączenie się do organizacji socjalno-rewolucyjnej, opartej na [...] równości wszystkich i wolności ekonomicznej [...], która dąży m.in. poprzez strajki [...] do podziału ziemi dworskiej między chłopów”¹⁷. Na podstawie powyższej informacji można wnioskować, że uczniowie ci związani byli, być może, z jędrzejowskim ruchem narodowo-wyzwoleńczym, obejmującym zarówno starsze społeczeństwo, jak i młodych, zaangażowanych w walce o wolność i polskość życia w szkołach i w administracji, a także w ruchu ludowym, podejmującym walkę z caratem i uciskiem klasowym. Wystarczy wspomnieć, że oprócz 2-tysięcznej demonstracji ludności Jędrzejowa o charakterze patriotycznym — w mieście tym zastrajkowali także urzędnicy i pocztylioni w miejscowym urzędzie pocztowym, „opanowywując służbę rządową w liczbie 4, za co zostali zwolnieni z pracy i oddani pod sąd, a w konsekwencji ukarani grzywnami pieniężnymi”¹⁸.

Po nieudanych pierwszych wystąpieniach młodzieży seminaryjnej strajk szkolny wznowiony został w październiku tegoż roku. Był on tym razem brzemienny w skutkach, gdyż cała młodzież stanęła do nieustępliwej walki o polskość szkół. O przygotowaniu nowego strajku w Seminarium posiadamy informacje zawarte w raporcie inspektora Szczurowskiego, przedłożonym w dn. 23 VIII 1905 r. naczelnikowi Kieleckiej Dyrekcji Szkolnej. Z korespondencji tej dowiadujemy się, że Szczurowski otrzymał w kancelarii szkoły list z Warszawy, w którym znajdowały się m.in. dwie proklamacje oraz broszurka o treści rewolucyjnej. Wymienione tam było ponadto nazwisko jednego z uczniów III kursu jako członka tajnego towarzystwa, który miał przygotować kolegów seminaryjnych do urzędzenia strajku. Oto treść odczytu: „Towarzyszu wspólnych walk i dążeń! Przeczytaj tę książeczkę na Kursie i wpływaj na Kolegów, ażeby po wakacjach, tj. egzaminach, nie przyjeżdżali na lekcje. Spodziewamy się, znając Cię dobrze, że zrobisz wszystko, tym bardziej że członek naszego Towarzystwa W. Ściebura, uczeń III kursu Waszego Seminarium, wtajemniczy Cię [...]. Trzymaj się, aby Cię nie śledzili, bo nie mielibyśmy

¹⁷ M. Szulkin, *Strajk szkolny 1905 r.*, Wrocław 1953, s. 121.

¹⁸ „Gazeta Kielecka”, 1907, nr 79; WAP Kielce, KDSz, sygn. 67.

takiego drugiego na Twoje miejsce. Czekaając pomyślnych wyników Twej obietnicy, gdy byłeś w Warszawie, zasyłam uściski dłoni [...]. Warszawa 30 VII" ¹⁹. List ten wraz z proklamacjami Szczurowski doręczył naczelnikowi powiatu jędrzejowskiego, a odpisy przesłał naczelnikowi Dyrekcji Szkolnej w Kielcach. Warto przy tym dodać, że treść wspomnianego listu potwierdziły zasłyszane przez Szczurowskiego poufne informacje w Kielcach o przygotowywanym przez jędrzejowskich seminarzystów strajku szkolnym ²⁰. Wypowiadając się o zakonspirowanych agitatorach prowadzących przygotowania do wybuchu strajku, stwierdził: „Strajki trwały już w większości seminariów nauczycielskich i właśnie w okresie wakacyjnym mieli nasi seminarzyści kontakty z wychowankami innych seminariów i zakładów naukowych oraz mieli sposobność poznania różnych odezw i [...] wypowiedzi różnych agitatorów”. Jędrzejowski ruch strajkowy potwierdził ponadto Szczurowski kursującymi w mieście Jędrzejowie antypaństwowymi proklamacjami, które skonfiskował naczelnik powiatu jędrzejowskiego N. K. Głowacki i przedstawił do wglądu gubernatorowi ²¹.

Ruch wolnościowy seminarzystów jędrzejowskich przybierał stale na sile. W związku z tym inspektor Szczurowski w dn. 17 IX 1905 r. donosił władzom państwowym, że w kościele Błogosławionego Wincentego Kadłubka uczniowie, bywając na nabożeństwach, śpiewali pieśni patriotyczne (*Boże coś Polskę*).

O przygotowaniach do strajku świadczą wypowiedzi uczestników. Oto jak relacjonował je Józef Chmiel: „Przygotowywaliśmy się do strajku szkolnego, aby zaprotestować i wykazać władzom carskim, że ci, których one uważały za uległych, nie godzą się z istniejącym stanem rzeczy i żądają wykładów w języku polskim [...]. Wszelkie instrukcje otrzymywaliśmy od delegatów emisariuszy SDKPiL. Najczęściej zbieraliśmy się w lesie w Laskowie, gdzie delegaci udzielali nam informacji” ²². Tekst wystąpienia, jaki mieli przedłożyć inspektorowi w dniu strajku, napisany został w Seminarium (szpital szkolny). A tak opisuje krzywdę moralną uczniów Seminarium jędrzejowskiego inny uczestnik strajku szkolnego Jan Czapla: „W Seminarium musieliśmy mówić po rosyjsku, wszystkie przedmioty, z wyjątkiem religii i dwóch godzin polskiego, prowadzone były w tym języku. Dopóki godziny polskiego prowadził pan Przypkowski, nawet te dwie godziny coś znaczyły, ale po zmianie wykładowcy (został nim p. Litwin) nawet te dwie godziny przepadły [...]. Tego było już za dużo” ²³. Wspomnienie o strajku Jan Czapla zawarł w słowach:

¹⁹ A. Artymiak, *W 50 rocznicę strajku szkolnego w Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie*, „Słowo Ludu”, 22—23 X 1955, nr 252.

²⁰ WAP Kielce, KDSz, sygn. 103.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ *W 50 rocznicę strajku szkolnego... w Jędrzejowie*, „Słowo Ludu”, 5—6 XI 1955.

²⁴ Tamże.

„Któregoś wieczoru zwołano nas do ciemnej o tej porze kaplicy i przedstawiono nam (po uprzednim zaprzysiężeniu) plan działania”. Chodziło mianowicie o przywrócenie języka polskiego na lekcjach. W przypadku odmowy seminarzysty uchwalili rozpocząć strajk szkolny. O walce o szkołę polską wspomina również Stanisław Poświat z Potoka koło Jędrzejowa, także uczestnik strajku szkolnego 1905 roku: „Problem dwóch godzin polskiego był dla nas sprawą najważniejszą i tak właśnie problem ten został przez nas potraktowany podczas pamiętnego strajku. Problemem były także książki polskie, rozmowy po lekcjach prowadzone po polsku”, wtrącanie słów polskich „podczas odpowiedzi dawanej po rosyjsku itp.” Dodaje dalej, że na prowadzenie strajku złożyły się, „z jednej strony, pomyślny klimat, wzrost fali rewolucyjnej, a zatem odwrócenie uwagi „carskiego prawlenija” od spraw szkoły, a z drugiej — nasza stanowcza postawa”²⁴.

Z informacji zawartych w przekazach archiwalnych dowiadujemy się, że w dn. 11 X 1905 r. o godz. 10 rano rozpoczął się strajk szkolny w Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie. Wtedy to wszyscy uczniowie udali się do pokoju nauczycielskiego, zwracając się do inspektora z żądaniem przyjęcia petycji. Inspektor petycję przyjął, ale powiedział: „Wy dołżny żdat”, tzn. poczekajcie, aż porozumiem się z władzami okręgowymi. Innej odpowiedzi nie mógł udzielić, bo drżał przed opinią publiczną. Po prostu skapitulował. Tekst petycji seminarzystów jędrzejowskich, której odpis władze Seminarium załączyły w dn. 25 X 1905 r. do sprawozdania generał-gubernatora, podajemy poniżej: „My, wychowankowie jędrzejowskiego Seminarium Nauczycielskiego, oświadczamy, że zgodnie z dążeniami wszystkich Polaków prosimy i żądamy przekształcenia naszego Seminarium w polski zakład, z tej przyczyny, że naród nasz polski może rozwijać się prawidłowo tylko wówczas, gdy młode pokolenia będą zdobywać wiadomości w zrozumiałym dla nich języku ojczystym. My zaś jako przyszli szerzyciele wśród ludu oświaty powinniśmy mieć odpowiednie wykształcenie i moralność, czego nam nie daje Seminarium, gdyż nasi pedagogowie źle obchodzą się z nami i nie mogą być dla nas przykładem”²⁵.

Nie otrzymawszy zapewnienia, że prośba ich zostanie spełniona, słowa swe poparli uczniowie czynem — rozpoczęli strajk, który trwał dwa i pół miesiąca. O przerwaniu lekcji przez uczniów informuje sprawozdanie zastępcy generał-gubernatora warszawskiego z dn. 17 X 1905 roku. Zamieszczona jest tam wzmianka, że „większość wychowanków rozjechała się do domów”. Rzeczywiście, 66 wychowanków rozjechało się około 20 X 1905 r. do domów²⁶. Adresy zwolnionych za udział w strajku uczniów

²⁴ Tamże.

²⁵ Szulkin, *Strajk szkolny...*, s. 122.

²⁶ WAP Kielce, sygn. 572^a, Kancelaria Kieleckiego Gubernatora: *O zwolnieniu uczniów ze szkół na skutek porzucenia przez nich lekcji.*

przekazano general-gubernatorowi, aby policja carska mogła ich nadzorować w nowym miejscu pobytu. Wiadomo również, że w Seminarium pozostało kilku zaufanych seminarzystów z poleceniem dopilnowania, aby wszyscy uczniowie opuścili zakład. Według relacji Józefa Chmiela, strajkownikom jędrzejewskim przyszedł z pomocą materialną prefekt seminarjalny ks. Józef Jędrzychowski, udzielając im pożyczek pieniężnych na podróż do domu. Akta oficjalnie milczą o tym, gdyż gest ten polskiego prefekta zachowano w tajemnicy przed władzami.

Wydaleni uczniowie powrócili do zajęć dopiero w styczniu 1906 r.; władze szkolne nie robiły im trudności, ale w dalszym ciągu pilnie obserwowały ich kontakty m.in. z bojową organizacją „Młodopolaki”. Organizacja ta przysłała uczniom Kołtonowi, Sajkiewiczowi, Ścieburze oraz Mikołajczykowi, zalecenie kontynuowania ruchu wolnościowego²⁷. Z przeprowadzonego w tej sprawie dochodzenia przez inspektora Szczurowskiego wynika, że przekazał on władzom szkolnym wykaz uczniów z II i III kursu, którzy otrzymali to polecenie na piśmie, jak również wykaz byłych wychowanków Seminarium, którzy mieszkali w Warszawie i uczęszczali tam na polskie Kursy Pedagogiczne. Na Kursy te zapisało się kilku seminarzystów jędrzejewskich, m.in. Leon Kozłowski, Stanisław Łucica, Józef Wiącek²⁸.

Z akt archiwalnych wiadomo, że władze zastosowały wiele środków mających na celu podniesienie poziomu kultury, moralności i sprawności fizycznej wszystkich wychowanków Seminarium, obniżonego w okresie akcji strajkowej. Podjęta w tej sprawie uchwała przewidywała: 1) bliższe obcowanie i utrzymywanie kontaktu nauczycieli z uczniami, 2) udzielanie pomocy uczniom słabszym, 3) organizowanie zajęć szkolnych w godzinach popołudniowych (praca w sadzie i ogrodzie w okresie wiosennym i jesiennym, ślizgawka w zimie, ćwiczenia gimnastyczne, spacer grupowe, wieczorki taneczne w dni przedświąteczne)²⁹. Wprowadzono również bardziej rygorystyczne przestrzeganie dyscypliny i stosowanie różnych środków wychowawczych. Jednym z nich był codzienny obchód dyżurnych nauczycieli w czasie pobudki porannej w sypialniach uczniów. W dni świąteczne organizowano dla uczniów wycieczki przyrodnicze w celu kolekcjonowania roślin, owadów, minerałów itp. Przede wszystkim jednak tak wypełniono i przeładowano program dnia, iż młodzieży nie pozostawiono ani chwili wolnej na prywatne spacer, sprzyjające powstawaniu nowych organizacji lub utrzymywaniu dawnych kontaktów. Zajęty nieustannie czas utrudniał uczniom, jak to nakazywały władze, „oddawanie się roz-

²⁷ Tamże, sygn. 103: *Doniesienie inspektora Szczurowskiego z kwietnia 1907 r., nr 404, do naczelnika Dyrekcji Szkolnej Kieleckiej.*

²⁸ Fakt ten potwierdził uczestnik strajku szkolnego w Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie Józef Wiącek w wywiadzie przeprowadzonym z nim w roku 1971 w Kielecach.

²⁹ WAP Kielec, KDSz, sygn. 170: *Zarządzenie o uporządkowaniu działu naukowo-wychowawczego w Kieleckim Żeńskim Gimnazjum i Jędrzejewskim Seminarium Nauczycielskim.*

maitym występkiem" ³⁰. Ponadto dla każdego kursu przydzielony został nauczyciel-wychowawca. Uczniowie wychodzący na zewnątrz musieli mieć zwolnienie od nauczycieli grupowych. Z polecenia Kuratorium szczególną „opieką” otoczony był również Jan Mackiewicz, nauczyciel języka polskiego, znany z patriotyczno-narodowego oddziaływania na młodzież. Przewidywano, że w razie potrzeby będzie on zwolniony z zajmowanego stanowiska. Władzom carskim nie udało się jednak przychwycić Mackiewicza na żadnym „nieprawomyślnym” posunięciu i pozostał on na swym stanowisku do roku 1915, w którym został dyrektorem Seminarium. Mimo wielkich trudności i stałego zagrożenia prenumerował dla swych wychowanków polskie czasopisma.

Z wyjaśnień ówczesnego inspektora Seminarium Nauczycielskiego, zawartych w aktach tajnych szkoły, dowiadujemy się, że Jan Mackiewicz w drugim i trzecim tygodniu swego pobytu w Seminarium urządził bez wiedzy inspektora zebranie wszystkich kursantów (całego zakładu) i prowadził z nimi pogadanki w duchu patriotycznym; pod wpływem Mackiewicza uczniowie II kursu zwrócili się do inspektora z prośbą, aby pozwolono im za własne pieniądze prenumerować gazety polskie, na co, oczywiście, zezwolenia nie otrzymali; przy omawianiu praktycznych lekcji, przeprowadzanych w języku polskim, uczniowie III kursu nie chcieli wypowiadać swych opinii o sposobie ich przeprowadzania w języku rosyjskim (w wyniku takiej postawy uczniów — z polecenia naczelnika Dyrekcji Szkolnej Głazowa — zawieszono prowadzenie lekcji praktycznych w języku polskim); w czasie wizytacji pasterskiej, przeprowadzonej przez ks. biskupa Diecezji Kieleckiej w Jędrzejowie, inspektor szkoły zlecił Mackiewiczowi nadzór nad uczniami Seminarium. Od naczelnika powiatu jędrzejowskiego, zruszczonego Polaka Głowackiego, inspektor dowiedział się wkrótce, że Mackiewicz w czasie pełnienia dyżuru miał przypiętego do krawata białego polskiego orzełka. Mackiewicza oskarżył przed naczelnikiem nauczyciel śpiewu Aleksiej Iwanow.

Walka o szkołę polską jędrzejowskich seminarzystów, przyszłych nauczycieli w odrodzonej Polsce, mimo wielu piętujących się trudności nie poszła na marne. Po pierwsze, uległ wyraźnej poprawie stosunek nauczycieli do seminarzystów. „Mniej ich raził — wspomina Józef Chmiel — język polski, z biblioteką polską już się nie ukrywali. Polskie książki czytaliśmy swobodnie, a rosyjskiej mowy w murach Seminarium już nikt nie przestrzegał. W następnym roku szkolnym język polski jako przedmiot nauczania był traktowany poważnie, bo do strajku lekceważono go” ³¹. Od tego czasu wychowankowie jędrzejowskiego Seminarium mogli już bezpieczniej hamować proces ich wynaradawiania. M.in. zdecydowanie sprzeciwili się wnoszeniu okrzyków „hura” na cześć cara z okazji jego imienin czy z racji innych uroczystości rządowych. Odmówili też

³⁰ Tamże.

³¹ „Słowo Ludu”, 22—23 X 1955.

odegrania w teatrze szkolnym komedii w języku rosyjskim, bo władze nie pozwoliły im wystawić sztuki polskiej. Było to już duże zwycięstwo!

Za niewątpliwy sukces strajku szkolnego uważać można ustalenie w Seminarium w Jędrzejowie etatu nauczyciela języka polskiego z pensją 350 rubli³². Naukę języka polskiego wprowadzono także do programu szkół elementarnych. Odtąd — jak relacjonuje S. Poświat — „lekcje polskiego prowadzone były bardziej starannie, a język rosyjski na lekcjach higieny zastąpiony został również językiem polskim”. Do wszystkich tych osiągnięć przyczynił się niewątpliwie zarówno ruch strajkowy seminarzystów, jak i bojkot szkół elementarnych (ruch nauczycielski) oraz ruch chłopski w powiecie jędrzejowskim, koncentrujący się na walce o język polski w szkołach i urzędach. Rezultatem strajku, jak się zdaje, było także uruchomienie w jędrzejowskim Seminarium Nauczycielskim wakacyjnego kursu języka polskiego (lipiec 1906 r.)³³ dla Rosjan. Na kursie tym wykładał m.in. nauczyciel gimnazjum w Łodzi Mieczysław Witanowski. Został on zastrzelony w pobliżu Seminarium jako osobnik występujący się Rosjanom. Sprawców nie ujęto³⁴.

Oceniając znaczenie walki o szkołę polską na terenie pow. jędrzejowskiego w latach rewolucji 1905—1907, należy stwierdzić, że wzbogaciła ona dotychczasowe tradycje wolnościowe regionu. Ambitne wystąpienia mieszczan, młodzieży, nauczycieli oraz chłopów jędrzejowskich zapisały się jednocześnie chlubnie na kartach ogólnych dziejów walki o oświatę w całym kraju.

Z okresu działalności Seminarium tuż przed wybuchem wojny w 1914 r. na uwagę zasługuje m.in. zatwierdzenie przez Dyрекcję Szkolną w Kielcach programu wieczoru literacko-tanecznego³⁵. Choć program obejmujący 14 pozycji wykazywał tylko 2 pieśni chóralne polskie (*Sam jeden — Jansona*, i *Och, ja nieszczęśliwy — Moniuszki*) oraz w części literackiej 2 utwory polskie (*Na zgon poezji* i *Nie płaczcie smutni*), to jednak sam fakt wystawienia przez seminarzystów jędrzejowskich 4 pozycji w języku polskim przybliżał niejako niedaleki moment odzyskania niepodległości Polski, o której wolność walczyło m.in. około 40 seminarzystów³⁶.

3. DALSZE DZIEJE I ORGANIZACJA SEMINARIUM

Przy względnej swobodzie politycznej tuż przed wybuchem I wojny światowej — Seminarium Nauczycielskie w Jędrzejowie zakończyło w 1915 r. pierwszy etap swej 64-letniej działalności. Wielu seminarzy-

³² „Gazeta Kielecka”, 1900, nr 53.

³³ WAP Kielec, KDSz, sygn. 14, Generalia: Zarządzenie Kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego.

³⁴ Tamże, sygn. 14, sygn. 572^{a-2}, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego. Mieczysław Witanowski został zastrzelony w dn. 7 VII 1906 r. po uprzednim wręczeniu mu listu przez dwóch nieznaną ludzi.

³⁵ Tamże, sygn. 173: *Sprawozdanie z sum pieniężnych na internat jędrzejowskiego seminarium...* (informacja z dn. 20 II 1913 r.).

³⁶ Informacja E. G u g u l s k i e g o z Jędrzejowa.

stów, zwłaszcza z młodszego rocznika, rozjechało się do domów, a starsi otrzymali posady w szkołach ludowych. Seminarium ewakuowano. Początkowo umieszczono je w Mohylewie (lipiec 1915 r.), a następnie w Kołomnie pod Moskwą (wrzesień 1915 r.)³⁷. W Jędrzejowie w dn. 13 VII 1916 r. nowe władze okupacyjne, tzn. austriackie, wznowiły działalność Seminarium Nauczycielskiego z zamiarem kształcenia nauczycieli dla powstających w tym czasie szkół „pospolitych”, których w obwodzie jędrzejowskim w 1917 r. uruchomiono 70³⁸. Masowe zakładanie szkół polskich w Jędrzejowskiem było przede wszystkim zasługą Polskiego Towarzystwa Nauczycielskiego. Nauczycielstwo jędrzejowskie walczące o samodzielność polskich szkół znajdowało się w tym okresie w bardzo ciężkich warunkach materialnych. W związku z tym przeszło 50% nauczycieli okręgu jędrzejowskiego wzięło udział w strajku. Musiała to być poważna akcja, skoro sprawę strajkujących nauczycieli z Jędrzejowskiego oddano w ręce policji³⁹.

Patriotyczny akcent miało wystąpienie młodzieży Seminarium, która wzięła udział (w małych grupkach) w likwidacji wiecu zwołanego przez władze austriackie na rynku jędrzejowskim z okazji proklamowania niepodległości Polski przez rząd austriacki w dn. 5 XI 1916 roku. Nie dopuszczono wtedy do odczytania przez burmistrza, Austriaka, treści owej proklamacji⁴⁰. Było to niewątpliwie wynikiem aktywnej postawy młodzieży polskiej, kierowanej konspiracyjnie przez organizacje patriotyczne.

W Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie pierwszy egzamin dojrzałości w zmienionych warunkach politycznych odbył się 25 VI 1917 roku. Dyplomy nauczycielskie wręczono 30 wychowankom w roku 1918. Od tej chwili rozpoczął się drugi, polski okres działalności Zakładu. Egzaminy dojrzałości (matura) — zgodnie z *Tymczasowym regulaminem seminaryjnych egzaminów dojrzałości* z 6 XI 1918 r.⁴¹ — odbywały się w latach następnych. Regulamin przewidywał, że egzaminy będą pisemne i ustne. Egzaminy pisemne uczniowie składali z języka polskiego, matematyki i pedagogiki. Przedmiotami egzaminu ustnego były: religia, język polski, historia Polski, geografia, matematyka, pedagogika i psychologia. Należy przy tym dodać, że sprawę organizacji i urzędzenia seminariów nauczycielskich regulowały w 1919 r. nowe przepisy prawne. Sprawę nauczania w seminariach nauczycielskich ustalał *Dekret o kształceniu nauczycieli*

³⁷ WAP Kielce, KDSz., sygn. 84: *O Jędrzejowskim Seminarium Nauczycielskim w latach 1915—1917*. O wyrażeniu zgody na zorganizowanie nauki dla uczniów Seminarium w pomieszczeniach wyższej szkoły elementarnej w Kołomnie wiadomo z pisma Kuratorium Szkolnego Warszawskiego z dn. 22 VIII 1915 roku.

³⁸ Por. Z. Marciniak, *Sprawa upowszechnienia nauczania początkowego w Królestwie Polskim (sierpień 1914 — sierpień 1917)*, Wrocław 1962, s. 208.

³⁹ Tamże, s. 214.

⁴⁰ Informacja Jana Kupca z Kielce, byłego prezesa Zarządu Okręgu ZNP w Kielcach.

⁴¹ „Dz. Urz. Min. WR i OP Królestwa Polskiego”, nr 7, Warszawa 31 XII 1918; *Tymczasowy regulamin seminaryjnych egzaminów dojrzałości* (Rozporządzenie Min. WR i OP z dn. 6 XI 1918, nr 12479).

szkół powszechnych w państwie polskim z dn. 7 II 1919 r., wydany przez Ministerstwo WR i OP ⁴². Seminarium nauczycielskie miały być oddzielne dla chłopców i oddzielne dla dziewcząt. Nauka w seminarium nauczycielskich trwała 5 lat. Na każdym roku (kursie) mogło uczyć się około 40 uczniów. Zgodnie z *Dekretem* program nauczania we wszystkich seminarium, a więc i w Jędrzejowie, obejmował następujące przedmioty obowiązkowe: religię, język polski, literaturę, język obcy, historię, naukę o Polsce współczesnej wraz z nauką obywatelstwa, geografii z geologią i kosmografią, matematykę z kreśleniem, fizykę, chemię z mineralogią, biologię (botaniką, zoologią) oraz anatomię i fizjologię z wiadomościami z antropologii, higienę ogólną i szkolną, ogrodnictwo i pszczelarstwo, rysunki, muzykę, śpiew, ćwiczenia cielesne z grami i zabawami ruchowymi, roboty ręczne, kaligrafię, psychologię, logikę, pedagogikę (dydaktyka, historia pedagogiki), organizację szkolnictwa, ustawodawstwo szkolne, metodykę specjalną, hospitację i ćwiczenia praktyczne.

Oto jak przedstawiał się program nauczania ustalony na podstawie rozporządzenia Ministerstwa WR i OP z dn. 30 V 1926 r. w Państwowym Męskim Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie ⁴³.

Przedmioty nauczania	Liczba godzin tygodniowo					Razem
	kurs I	kurs II	kurs III	kurs IV	kurs V	
1. Religia	2	2	2	2	2	10
2. Język polski	4	4	4	5	4	21
3. Język obcy	3	3	3	2	2	13
4. Historia	2	3	4	2	—	11
5. Geografia	4	3	2	—	3	9
6. Matematyka	4	3	3	2	3	15
7. Fizyka z chemią	3	3	3	2	—	11
8. Biologia	2	2	4	—	2	10
9. Ćwiczenia cieleśn.	3	3	3	3	3	15
10. Muzyka, śpiew, gra na skrzypcach	2	3	3	3	3	14
11. Rysunki	2	2	2	2	1	9
12. Roboty ręczne	2	4	2	—	—	8
13. Psychologia, historia wychowania, pedagogika	—	—	—	6	6	12
14. Metodyka (elementy nauczania, ćw. praktyczne)	—	—	—	6	6	12
Razem	33	35	35	35	35	173

⁴² K u l p a, *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych...*, s. 156—160.

⁴³ Informacja Edwarda Gugulskiego z Jędrzejowa.

Należy dodać, że nie wszyscy kandydaci przyjęci na I rok 5-letniego Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie byli promowani na kurs II. W latach 1922/23—1932/33 przeciętnie około 30—40% uczniów I kursu usuwano z różnych przyczyn, najczęściej z braku uzdolnień⁴⁴. Dobrowolne rezygnowanie z dalszej nauki i opuszczanie szkoły wpływało nieraz ze złych warunków materialnych uczniów.

Począwszy od roku 1916/1917 do chwili likwidacji zakładu w roku 1936 Seminarium kierowali: Edward Korelewski, J. Garczarczyk, Stanisław Naszydłowski, Jan Nowak, Wawrzyniec Röhrenscheff. Poświęcili oni wiele wysiłku na prawidłowe funkcjonowanie szkoły. Wymienić należy także zasłużonych nauczycieli, zwłaszcza z okresu rewolucji 1905 roku, a mianowicie: F. Przypkowskiego, Jana Mackiewicza i ks. Józefa Jędrychowskiego. Jan Mackiewicz był — jak wspomnieliśmy wyżej — cenionym polonistą i głównym inspiratorem konspiracyjnej działalności młodzieży, a dr F. Przypkowski wykładał język polski i higienę; ks. Józef Jędrychowski wywierał również znaczny wpływ moralno-patriotyczny na młodzież jako lubiany przez nią prefekt szkolny.

Zakład kształcenia nauczycieli w Jędrzejowie nie zapominał o tych, którzy zostali pozbawieni nauki czytania i pisania po polsku w okresie niewoli. Z chwilą odzyskania niepodległości utworzono przy Seminarium kurs dla dorosłych analfabetów i wygłaszano pogadanki o różnej treści, przede wszystkim historycznej i gospodarczej, dla licznie uczęszczających słuchaczy. Nauczycielstwo Seminarium i Gimnazjum oraz Żeńskiej Szkoły Zawodowej założyło oddział Stowarzyszenia Nauczycielskiego, o czym donosiła „Gazeta Kielecka” z 1919 roku.

W Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie w latach pierwszego dziesiątka XX w., w atmosferze walki o polskość szkoły i wyzwolenie kraju, wyrastały zastępy absolwentów, przyszłych uczestników walki o wolność Polski i szerzycieli oświaty, nawet w najdalszych zakątkach kraju. Na ich tradycjach wykształciły się nowe zastępy nauczycieli w Państwowym Męskim Seminarium Nauczycielskim w Jędrzejowie już w Polsce niepodległej w latach 1918—1936. Wszyscy — ci ze starszych roczników i ci młodszy — trud swój i życie oddawali szkole polskiej zarówno w okresie Polski międzywojennej, jak i w czasach okupacji hitlerowskiej. Wspominając niektórych absolwentów Seminarium, którzy zdawali maturę na przelomie XIX i XX wieku, a mianowicie Edwarda Warchałowskiego, późniejszego rektora Politechniki Warszawskiej, Józefa Kruka i Andrzeja Walerona, działaczy ludowych i społecznych w okresie międzywojennym⁴⁵, nie można pominąć działaczy ruchu oporu w okresie drugiej wojny światowej. Są nimi m.in.: Wiktor Pękalski, redaktor prasy

⁴⁴ PAP, Jędrzejów: *Książki ewidencji kursantów w Seminarium Nauczycielskim*.

⁴⁵ Informacja Edwarda Gugulskiego z Jędrzejowa; por. A. Sokół, *Szkolnictwo i oświata w pow. jędrzejowskim*, Kraków 1973, s. 152.

podziemnej, Zygmunt Kubski i Ireneusz Maszczyński, żołnierze i dowódcy AK, oraz Kacper Mir-Niemirski, komendant BCH w powiecie jędrzejowskim ⁴⁶.

Wielu byłych seminarzystów jędrzejowskich zapisało się chlubnie także na froncie tajnego nauczania. Na 93 aresztowanych nauczycieli w powiecie — 43 oddało życie lub zdrowie za szkołę polską i działalność patriotyczną w obozach koncentracyjnych, w tym 2 nauczycieli i kilku absolwentów Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie. Oto ich nazwiska: 1. Wawrzyniec Röhrenscheff, dyrektor Seminarium; 2. B. Stradowski, ks. prefekt, a spośród absolwentów: 1. Zygmunt Kubski, 2. Bogusław Karczewski, 3. Ireneusz Maszczyński, 4. Jan Szwaja, 5. Antoni Wieliński, 6. Wiktor Pękalski, 7. Julian Skrobot, 8. Ludwik Lech (powrócił), 9. Edward Rajca, 10. Bolesław Wierzchowski (powrócił) ⁴⁷.

W niniejszym zarysie dziejów Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie należy stwierdzić, że zakład ten dobrze przysłużył się ojczyźnie zarówno jako bastion polskości w okresie niewoli, zwłaszcza w latach 1905—1907, jak i placówka kształcenia nauczycieli w odrodzonej Polsce. Seminarium Nauczycielskie w Jędrzejowie wykształciło bowiem i wychowało liczne zastępy nauczycieli oddanych szkole polskiej, a których nie sposób wymienić na tym miejscu. Owocna działalność tego zakładu nie tylko w zakresie dydaktyczno-wychowawczym, ale i w zakresie organizacyjno-patriotycznym została przerwana w roku 1936. Seminarium Nauczycielskie Męskie w Jędrzejowie zostało rozwiązane. Wraz z Seminarium rozwiązano również integralnie związaną z nim od początku Szkołę Cwiczeń. Jediną szkołą średnią typu ogólnokształcącego w Jędrzejowie pozostało nadal Gimnazjum i Liceum. Działalność zlikwidowanego Seminarium — ale już pod zmienioną nazwą — przejęło po kilkuletniej przerwie (łącznie z okresem okupacji) — Państwowe Liceum Pedagogiczne powstałe w roku 1945. Obecnie kontynuatorką byłego Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie, tej zasłużonej dla szkolnictwa polskiego placówki oświatowej, jest Studium dla Wychowawczyń Przedszkoli, utworzone w 1973 r. z dotychczasowego Liceum Pedagogicznego dla Przeszkolank.

⁴⁶ A. Artymiak, *Ofary zbrodni niemieckiej w pow. jędrzejowskim w latach 1939—1945*, Jędrzejów 1947, s. 40, 41, 44, 80; *Bataliony Chłopskie*, Warszawa 1964, s. 250.

⁴⁷ J. Zolna, *Pamięci pomordowanych nauczycieli w powiecie jędrzejowskim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 1971, nr 3(53), s. 465—467; A. Sokół, *Tajna i jawna oświata w Jędrzejowskim w latach 1939—1945* (maszynopis w druku).

JOZEF MACURA

Czeski Cieszyn

LISTA STRAT NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO CZECHOSŁOWACKIEJ CZĘŚCI ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO W OKRESIE DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

TYM, CO ODESZLI...

Przed trzydziestu laty, w kwietniu 1940 r., doszło do pierwszych na naszym terenie masowych aresztowań o nie spotykanej dotąd gwałtowności. Samochodami policyjnymi zwożono do Cieszyna, do więzienia, później zaś do pofabrycznych zabudowań Kohna, kwiat polskiego społeczeństwa. Nie było wioski ani miasta, gdzie by w tych dniach trwogi nie oplakiwano kogoś z bliskich, krewnych, znajomych. A kiedy ulicami Cieszyna posuwały się tragiczne pochody, kiedy setki uwięzionych prowadzono na dworzec na dalszą poniewierkę i śmierć, przypadkowi świadkowie tych ponurych scen płakali. Wiadomo było, że okupant uderzył w samo serce społeczeństwa, w ludzi społecznie zaangażowanych i powszechnie szanowanych. To było uderzenie pierwsze, lecz, niestety, wcale nie ostatnie.

O tych czasach trzeba nam pamiętać. Otaczamy opieką miejsca męczeństwa, budujemy pomniki, tablice pamiątkowe i składamy kwiaty na mogiłach ofiarom faszyzmu. Czas jednak, aby syntetycznie ująć przebieg tych heroicznych zmagania. Nim do tego dojdzie, potrzebne nam są prace mniejsze, przedstawiające materiał jeszcze surowy, lecz niezbędny, by w ogóle zdać sobie sprawę, ile i jakie ofiary nasze społeczeństwo w czasie wojny poniosło. A to jest właśnie celem niniejszej pracy.

Z poszczególnych warstw naszego społeczeństwa stosunkowo największe może straty poniosło nauczycielstwo. Nauczyciele wyszli z ludu, z nim oraz dla niego żyli i pracowali. Nieśli oświatę do najdalszych choćby zakątków, gdzie nie czekała ich błyskotliwa kariera. Pracowali w szkole i poza szkołą, rozwijali działalność licznych organizacji, byli motorem wszelkich poczynań kulturalnych. W mrokach okupacji w swej zdecydowanej większości nie zawiedli, nie upadali na duchu. Wyrwani z dotychczasowych środowisk szkolnych, pracowali i działali wszędzie, gdzie ich losy rzuciły. Pracowali nie tylko dla chleba, by przetrwać, by przeżyć, pracowali również dla ostatecznego zwycięstwa. Spotykamy nauczycieli wśród organizatorów i członków ruchu oporu, w tajnym nauczaniu, w partyzantce, w wojsku, i to na wszystkich frontach. Cierpieli i walczyli. Szli masowo na tułaczkę, do obozów i więzień. Pamiętni swego

pochodzenia, wierni narodowi i ideałom, jakie wpajali młodzieży, gotowi byli przypieczętować je krwią swą serdeczną, a nawet życiem.

Przeraźliwie długa jest lista nauczycieli — ofiar drugiej wojny światowej. Toteż ograniczyłem ją tylko do tych, którzy zginęli z ręki okupanta lub w walce z nim, którzy zmarli na tułaczce wojennej, w więzieniach, obozach lub w bezpośrednim następstwie pobytu w nich, bądź też zaginęli bez wieści. Całość spisu starałem się ograniczyć do lata roku 1946 (z jednym tylko wyjątkiem). Na pewno ofiarami wojny byli i ci, którym dane było przeżyć więzienia i obozy, którzy wrócili z nadszarpniętym zdrowiem, by umrzeć w domu, wśród swoich. Niestety, nie mogłem ich w mych wykazach umieścić. To już jest temat pracy innej, obszerniejszej. Nie ma również w spisie tych, których tragiczne losy zmusiły do przywdziania munduru wehrmachtu i którzy oddali swe życie za obcą sprawę. Wprawdzie znalazłem tylko cztery takie wypadki, lecz i im trzeba poświęcić osobny rozdział w wojennych dziejach naszego nauczycielstwa.

Na listę ofiar wciągnąłem nauczycieli, którzy w jakiś sposób byli związani z czechosłowacką częścią Ziemi Cieszyńskiej. Są więc nauczyciele tu urodzeni, chociaż wielu z nich poszło „za chlebem” do Polski, są nauczyciele na naszym terenie pracujący, są i ci, których działalność w jakikolwiek sposób dotyczyła naszego terenu. Na liście znajdują się również nauczyciele religii, katecheci, bo przed wojną zawsze figurowali oni w spisach nauczycielskich. Dodatkowo włączyłem również trzech lekarzy związanych swą działalnością ze szkołami i wielce dla naszego społeczeństwa zasłużonych.

Stosunkowo małe rozmiary pracy zmusiły do podawania zwięzłych, skrótowych tylko informacji. A chciałoby się pisać więcej, przecież za każdym nazwiskiem kryje się ogrom cierpień, gehenna przeżyć; niektóre sylwetki aż proszą się, by je bliżej przedstawić, by z ich czynami i postawą zaznajomić całe społeczeństwo. To już pozostawiam twórcom.

Zdaję sobie sprawę, że lista nie jest prawdopodobnie kompletna, że posiada luki, może i nieścisłości, które należałoby poprawić i uzupełnić. Proszę więc wszystkich, którzy mogą mi w tym pomóc, by zechcieli swe uwagi zgłaszać do ZG PZKO w Cz. Cieszynie, ul. Zenona 28.

Jak najserdeczniej dziękuję wszystkim, którzy w rozmaity sposób pomagali mi w uzupełnianiu materiału. Szczególnie wdzięczny jestem za pomoc w tym zakresie doktorowej Mazurkowej, dyr. Alojzemu Drozdowi, prof. Edwardowi Paskowi, doktorowi Brożkowi, doktorowi Antoniemu Zającowi, prof. Karolowi Polakowi, nauczycielom naszych szkół, szczególnie zaś zacnym członkom Klubu Nauczycieli Emerytów. Wszyscy pomagali mi chętnie i bezinteresownie.

Może niejeden znajdzie na liście swego ulubionego wychowawcę, osobę bliską i kochaną, może znaną i szanowaną, może dyrygenta chóru, kierownika zespołu... Przeglądając spis ofiar, poświęćmy kilka wspomnień tym, co odeszli...

GUSTAW PRZECZEK

TO JA — NUMER

Gasnących zmierzchów przeklęty mąk posiew
I siła mięśni w łachmanach w pasy —
To ja — numer... nie poznasz mnie po głosie.
— W płucach gruźlica, krwotoki i kaszel...

W setce roboczej marną jednostką
Zapełniam miejsce przemarszu przez bramę.
Kiedy z wysiłku krzyż pod skałą złamię,
Rzucą mnie na bok jak złamany oskard.

Wezmą za nogi, pokrwawione ręce,
Na apelowym położą mnie placu:
Po raz ostatni jeszcze numer znaczę —
Jutro w raporcie nie będzie mnie więcej...

Przebinę... tylko wiatr co łka na drutach,
Z konarów wierzby uderzy w łan szlochom
I w okna domów mym sercem zapuka,
Memu synowi w śnie szepnie: „Pamiętaj!”

(Wiersz napisany w Mauthausen-Gusen.
Z tomiku poezji *Serce na kolczastych
drutach*).

ADAMECKI JÓZEF, ks., ur. 12 XII 1912 w Markłowicach Dolnych, kształcił się w Orłowej (matura w 1933 r.) oraz studiował teologię katolicką w Widnawie. Wikary i katecheta w Jabłonkowie. Wybitny członek ruchu oporu. Aresztowany 16 III 1943, więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu (blok nr 11). Zginął pod ścianą 26 V 1944 r. w Oświęcimiu.

BADURA JÓZEF, ur. 7 II 1903 w Karwinie, kształcił się w Orłowej (matura w 1921 r.), studiował w Krakowie (UJ *) oraz w Pradze (UK). Od r. 1926 prof. w Orłowej i Śl. Ostrawie. Czołowy polski działacz socjalistyczny okresu międzywojennego, prezes „Siły”. W czasie okupacji przebywał w GG, brał udział w lewicowym ruchu oporu i tajnym nauczaniu. Aresztowany 10 VII 1942, więziony w Krakowie i Oświęcimiu, zmarł 20 III 1943 w Oświęcimiu.

BAJGER ROBERT, ur. 3 XI 1903 w Suchej Górnej, kształcił się w Orłowej i Cieszynie-Bobruku (matura w 1924 r.). Uczył w Golezowie i Suchej Górnej. Aresztowany 24 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mautausen-Gusen. Zginął 10 VII 1941 w Gusen.

BAJOREK ALEKSANDRA („Oleńka”), ur. 23 XI 1902 w Łazach, kształciła się w Orłowej (matura w 1923 r.). Długoletnia nauczycielka i kierowniczka szkoły w Łazach. W czasie okupacji mieszkała, przygarnięta przez ciotkę, we Frysztacie. Z natury wątłego zdrowia, miała stałe kłopoty z arbeitsamtem, który zmuszał ją do podjęcia ciężkiej pracy fizycznej. Przeziębła się w schronie przeciwlotniczym i zachorowała na płuca. Zmarła 16 IV 1945 w szpitalu w Orłowej.

BANSZEL KAROL, ks., ur. 8 III 1890 w Sibicy, kształcił się w Cieszynie, w latach 1913—1917 studiował teologię ewangelicką w Wiedniu. W latach 1919—1920 uczył w gimnazjum i ówczesnej szkole przemysłowej w Orłowej. Po r. 1920 był dyrektorem seminarium nauczycielskiego w Oskrzyszowie, później pracował w Mławie, Krakowie, Pawłowie, wreszcie od r. 1933 jako kapelan wojskowy we Lwowie. Znawca i tłumacz Komenskigo. Po przebyciu kampanii wrześniowej zaginął bez wieści.

BEDNARZ LEOPOLD, ur. 15 XI 1901 w Lutyni Górnej, kształcił się w Orłowej (w latach 1914—1920) oraz w Wyższej Szkole Przemysłowej

* Wykaz skrótów używanych w tekście.

- ChNP — Chór Nauczycieli Polskich
- GG — Generalna Gubernia
- Ks. — Ksiądz
- TNP — Towarzystwo Nauczycieli Polskich
- UJ — Uniwersytet Jagielloński (w Krakowie)
- UK — Uniwersytet Karola (w Pradze)
- WP — Wojsko Polskie
- ZNP — Związek Nauczycielstwa Polskiego
- WSP — Wyższa Szkoła Pedagogiczna

w Bielsku. Nauczyciel elektrotechniki, później kierownik szkoły dokształcającej w Mysłowicach. W czasie wojny przebywał we wsi rodzinnej i pracował jako górnik w Porębie. Aresztowany 25 III 1943, rozstrzelany 29 XI 1943 w Oświęcimiu.

BIEDRAWA JÓZEF, ur. 21 II 1878 w Trzyńcu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1898 r.) oraz w Krakowie (UJ). Profesor w Orłowej (1919—1922), w Cieszynie (1922—1923). Od r. 1923 pracował w Działdowie, był dyrektorem seminarium nauczycielskiego. Wybitny działacz społeczny. Walczył w kampanii wrześniowej, później w ruchu oporu, organizował tajne nauczanie koło Krakowa, Lublina i Krosna. Zmarł 28 IV 1944 w Krośnie. Leży w grobowcu zasłużonych w Olsztynie.

BIŁKO ANDRZEJ, ur. 7 IX 1896 w Krasnej, kształcił się w Cieszynie (matura w 1919 r.). W latach 1919—1922 uczył w Olbrachcicach, później pracował w Zakładzie Wychowawczym w Cieszynie, zaś od r. 1937 w Zakładzie dla Głuchoniemych w Lublińcu. Aresztowany 22 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 31 X 1940 w Gusen.

BIŁKO HENRYK, ur. 20 VII 1920 w Stonawie, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1938 r.). Uczył w Stonawie. Aresztowany 22 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 21 IX 1941 w Gusen.

BLACHA WILHELM, ur. 30 IX 1910 w Raju, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1929 r.). Uczył w Katowicach oraz w Pudłowie. Porucznik WP, zaginęła w kampanii wrześniowej.

BOBEK PAWEŁ, ur. 25 IX 1883 w Końskiej, kształcił się w Cieszynie (matura w 1903 r.). Uczył w Dobce koło Ustronia, w Datyniach Dolnych i Cieszynie. Od r. 1914 prof. seminarium nauczycielskiego w Cieszynie-Bobruku. Uczestnik cieszyńskiego przewrotu wojskowego w 1918 r., w latach 1918—1920 członek Rady Narodowej, później działacz ludowy, poseł na sejm z ramienia Stronnictwa Ludowego „Piast”, bliski współpracownik W. Witosa. Autor podręczników szkolnych. W czasie okupacji przebywał w zakładzie dla umysłowo chorych w Rybniku. Rozstrzelany podczas ewakuacji w styczniu 1945 roku.

BOBEK WŁADYSŁAW, ur. w 1902 r. w Wrzawach koło Lwowa, kształcił się w Mielcu (matura w 1921 r.) oraz w Krakowie (UJ). Dyplom doktora zdobył w r. 1926. Wybitny polonista i sławista, docent UJ. Pracował jako profesor gimnazjum w Katowicach, później jako lektor j. polskiego w Bratysławie. Zmarł w 1942 r. w Oświęcimiu.

BOCEK KAROL, ur. 7 V 1916 w Nawsiu, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1936 r.). Uczył w Nawsiu i Gutach. Dyrygent chóru, członek

ChNP. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 25 IX 1940 w Mauthausen-Marbach.

BOLEK JAN, ur. 24 V 1882 w Błędowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie (matura w 1902 r.). Uczył w Iskrzyczynie, Simoradzu, Międzywiciu. Aresztowany 22 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 11 IX 1940 w Mauthausen-Gusen.

BONCZEK EUGENIUSZ, ur. 31 I 1906 w Suchej Górnej, pracował jako górnik w latach 1921—1926. Od 1926 r. kształcił się w Cieszynie-Bohrku (matura w 1929 r.). Uczył w Dziedzicach. Aresztowany 3 X 1939, przebywał na przymusowych pracach w Szczakowej, zmarł 3 V 1943.

BUDNIK RUDOLF, ur. 4 IV 1884 w Rychwałdzie, kształcił się w Cieszynie (matura w 1903 r.) oraz w Krakowie (UJ). Uczył w Rychwałdzie, Łazach, N. Boguminie oraz w Bystrzycy n. O. Działacz społeczny, członek ChNP. Z chwilą wybuchu wojny uciekł do Lwowa i pracował tam w szkolnictwie. Ewakuowany w głąb ZSRR, zmarł w 1941 r. w okolicach Archangielska.

BURIAN WIKTOR, ur. 10 VIII 1899 w Dziećmorowicach, kształcił się w Orłowej (matura w 1919 r.) oraz w Krakowie (UJ). Od 1923 prof. w Orłowej, później również w Śl. Ostrawie. Aresztowany 22 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zginął zastrzelony przez strażnika 23 VI 1940 w Gusen — St. Georgen.

BUZEK JOZEF, ur. 13 XII 1891 w Trzyńcu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1912 r.). Do 1920 r. uczył w Trzyńcu, później w Ogrodzonej. Aresztowany 10 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 28 VIII 1940 w Gusen.

BYSTRON FERDYNAND, ur. 20 IV 1910 w Łazach, kształcił się w Orłowej (matura w 1929 r.). Uczył w Łazach, Lutyni Górnej. Działacz w pracy kulturalnej — śpiewactwo, teatr amatorski. Aresztowany 24 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zginął podczas apelu karnego 13 XI 1941 w Gusen.

BYSTRON JÓZEF, ur. 3 III 1910 w Łazach, kształcił się w Orłowej (matura w 1930 r.). Uczył w Łazach, Milikowie, N. Boguminie, Pietwałdzie. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 4 IV 1941 w Gusen.

CHLEBEK ADOLF, ur. 17 VIII 1916 w Gutach, kształcił się w Cieszynie-Bohrku (matura w 1936 r.). Uczył w Gutach, później studiował w szkole oficerskiej w Polsce. Brał udział jako pilot w kampanii wrześniowej. Po ucieczce z obozu jenieckiego wrócił do domu i organizował ruch oporu. Aresztowany 5 II 1942, więziony w Cieszynie i Oświęcimiu. Dn. 20 III 1942 r. zginął na szubienicy w czasie publicznej egzekucji w Cieszynie — Pod Wałką.

CHLEBEK JÓZEF, ur. 19 III 1905 w Rzece, od dzieciństwa mieszkał w Gutach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1925 r.). Uczył w Wysokiej, Nowej Wsi, w r. 1938/39 w Błędowicach Dolnych. Zmuszony patrzeć na śmierć swego brata Adolfa, doznał szoku nerwowego, odtąd leżał obłożnie chory, zmarł 2 XII 1952 w Gutach.

CHLEBIK ROBERT, ur. 17 XII 1899 w Stonawie, od dzieciństwa mieszkał w Łąkach n. O., kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1921 r.). Uczył w Raju, Darkowie, Łąkach n. O. Działacz kulturalny. Aresztowany 23 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 15 XII 1941 w Gusen.

CHROMIK JAN, ur. 11 VIII 1875 w Kończycach Małych, kształcił się w Cieszynie (matura w 1895 r.). Uczył w Frysztacie i Dąbrowie. Działacz społeczny, prezes i członek honorowy TNP. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 4 X 1940 w Gusen.

CHROMIK OTTON, ur. 24 VII 1910 w Dąbrowie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1931 r.). Uczył w Dąbrowie i N. Boguminie. Aresztowany razem z ojcem Janem 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 23 VIII 1942 w Gusen.

CIEŃCIAŁA JERZY, ur. 4 II 1884 w Ligocie Al., kształcił się w Cieszynie. Uczył w Szumbarku, Błędowicach Dolnych, Witkowicach. W latach 1918—1920 inspektor szkolny w powiecie frysztaeckim, po r. 1920 dyrektor Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie. Działacz społeczny. Brał udział w kampanii wrześniowej. Aresztowany 24 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 1 X 1940 w Gusen.

CIEŚLAR ANDRZEJ, ur. 17 VIII 1892 w Wędryni, kształcił się w Krakowie (matura w 1914 r.). Od r. 1921 uczył w Cisownicy i Turzie. Aresztowany 20 XII 1943, więziony w Buchenwaldzie i Oświęcimiu. Zginął w czasie ewakuacji tego obozu 15 I 1945 roku.

CIEŚLAR EMERYK, ur. 7 VI 1906 w Krompachach na Spiszu, od dziecka mieszkał w Jabłonkowie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1925 r.). Uczył w Lublińcu, w r. 1938/39 w Jabłonkowie. Aresztowany 2 V 1940, więziony w Cieszynie i Oświęcimiu-Brzezince. Zastrzelony podczas ewakuacji tego obozu (zimną 1945 r.).

CUP FRANCISZEK, ur. 23 XI 1902 w Domasłowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1923 r.). Uczył w Rusinowicach i Jaworzu. Aresztowany w r. 1943, zmarł 29 II 1944 w Oświęcimiu.

CZAPLA FRANCISZEK, ur. 10 VII 1901 w Zebrzydowicach, kształcił się w Orłowej (matura w 1921 r.) oraz w Krakowie (UJ). Prof. gimnazjum i seminarium nauczycielskiego w Cieszynie. Pracownik społeczny, współ-

redaktor „Gwiazdki Cieszyńskiej” i „Zarania Śląskiego”, członek „Harmonii”. Uwięziony 24 IV 1940, zmarł 27 X 1940 w Gusen.

CZUDEK JAN, ur. 18 XII 1903 w Gródku, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1921 r.). Uczył w Skoczowie i Zebrzydowicach. Działacz ZNP. Aresztowany 15 IV 1940 w N. Sączu, więziony w Krakowie, Katowicach, Wrocławiu, Rawiczu, Raciborzu, Berlinie i Zgorzelcu. Zmarł 11 I 1943 w Zgorzelcu.

DADOK JOZEF, ur. 18 VII 1889 w Dzieńmorowicach, kolejarz, jako samouk poznał stenografię i pismo maszynowe. Uczył tych przedmiotów w szkołach wydziałowych, od r. 1931 w gimnazjum w Orłowej. Autor podręcznika do nauki stenografii. Aresztowany w kwietniu 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 1 XI 1940 w Dachau. Jego żonę Stefanię rozstrzelano w Oświęcimiu.

DOBESZ HENRYK, ur. 15 I 1900 w Ustroniu, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Trzyńcu, Lesznej Dol., Łyżbicach, Bystrzycy-Pasiokach, Nawsiu-Jasieniu. Działał jako dyrygent. W r. 1940, wysłany do obozu pracy w Linzu, rozchorował się (zapalenie rdzenia pancerzowego), w r. 1943 wrócił do domu. Zmarł 15 X 1943 w Trzyńcu.

DOFFEK HENRYK, ur. 4 VIII 1909 w Rychwałdzie, kształcił się w Orłowej (matura w 1928 r.). Uczył w Łyżbicach, Koszarzyskach, Bukowcu. Podczas okupacji mieszkał w Sibicy. Więziony od 26 X 1939 do 23 X 1940 w Dachau. Po zwolnieniu pracował w fabryce mebli w Cieszynie. Aresztowany ponownie 27 III 1945, rozstrzelany na cmentarzu żydowskim w Cieszynie 30 IV 1945.

DOMINIK ROBERT, ur. 3 VIII 1907 w Łazach, kształcił się w Orłowej oraz w Śl. Ostrawie (matura w 1927 r.). Uczył w Piotrowicach i Bukowcu. W latach 1940—1943 członek ruchu oporu w Krakowskim. Po aresztowaniu przebywał w obozie pracy w Krakowie i tam 4 XI 1943 r. został przez wartowników obozowych zastrzelony.

DORDA KAROL, ur. 18 X 1883 w Mnisztwie, kształcił się w Cieszynie (matura w 1903 r.). Do r. 1920 uczył w Łyżbicach, później w Bystrej koło Bielska. Aresztowany w 1940 r., zmarł w 1941 w Gusen.

DROZD JAN, ur. w 1885 r. w Cięciniu koło Węgierskiej Górki, studiował muzykę w Krakowie i Wiedniu. Przez kilka lat przebywał w N. Jorku, gdzie zaprzyjaźnił się z Ignacym Paderewskim. W r. 1943 założył i odąd prowadził Szkołę Muzyczną w Cieszynie. Wielu jego uczniów pochodziło z naszego terenu. Podczas okupacji brał udział w tajnym nauczaniu muzycznym. Aresztowany na kilka dni przed wyzwoleniem, rozstrzelany 30 IV 1945 na cmentarzu żydowskim w Cieszynie.

DURCZOK BRONISŁAW, ur. 26 II 1905 w Dąbrowie, kształcił się w Or-

łowej i Cieszynie-Bobruku (matura w 1925 r.). Uczył w Dąbrowie, Chelmie, pow. pszczyński, i Orłowej. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 2 IV 1941 w Gusen.

DZIK TEODOR, ur. 8 X 1906 w Sucheju Dolnej, kształcił się w Orłowej (matura w 1925 r.) oraz w Krakowie (UJ, polonistyka). Od 1930 prof. w Orłowej. Działacz kulturalny, bibliofil. Więziony od 24 IV 1940, zmarł na zapalenie płuc 2 XII 1940 w Gusen.

FAJKOSZ WIKTOR, ur. 23 V 1902 w Markłowicach Dolnych, kształcił się w Orłowej (matura w 1922 r.) oraz w Krakowie (UJ). Był prof. w Rybniku, Piekarach Śl., Cieszynie, w r. 1938/39 w N. Boguminie. Aresztowany wiosną 1940 r., zmarł 11 X 1940 w Gusen.

FARNIK ERNEST, ur. 26 VI 1871 w Cierlicku Górnym, kształcił się w Cieszynie (matura w 1894 r.) i Krakowie (UJ). W czasie studiów członek „Jedności”, jeden z założycieli organizacji studenckiej „Znicz”. Był profesorem, później dyrektorem seminarium nauczycielskiego i dyrektorem gimnazjum polskiego w Cieszynie. Od r. 1922 pracował w Katowicach w Wydziale Oświecenia Publicznego. Działacz Macierzy Szkolnej, założyciel „Zarania Śląskiego”, znawca folkloru i piśmiennictwa regionalnego. Napisał *Iste roki*. W czasie okupacji został wezwany do gestapo w Katowicach i tam zmarł na udar serca (5 XI 1944 r.).

FARNIK JAN, ur. 8 VIII 1896 w Olbrachcicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1920 r.). Uczył w Olbrachcicach. Aktywista kulturalny, członek ChNP. Aresztowany 20 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 18 X 1942 w Gusen.

FARNY ALFRED, ur. 16 I 1890 w Nawsiu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1908 r.) oraz w Krakowie (UJ). Pracował jako profesor w Orłowej i Śl. Ostrawie. Wybitny przyrodnik, organizator szkolnych zbiorów pomocy naukowych. W czasie okupacji, nie mogąc przeboleć utraty dzieła całego swego życia i w przewidywaniu bliskiego aresztowania, popełnił samobójstwo. Zmarł 16 I 1940 w Nawsiu.

FELIKS PIOTR, ur. 11 VI 1883 w Bierówce koło Jasła, kształcił się w Jasle (matura w 1903 r.) oraz w Krakowie (UJ). Od r. 1910 profesor, później dyrektor gimnazjum w Orłowej. Czołowy działacz społeczny i kulturalny okresu międzywojennego. Prezes wielu organizacji, m.in. Macierzy Szkolnej. W czasie okupacji przebywał w Krakowie i organizował tam pomoc materialną dla uchodźców ze Śląska. Więziony w Krakowie i Oświęcimiu. Rozstrzelany 3 VII 1941 w Oświęcimiu.

FIELEK JOZEF, ur. 12 II 1896 w Michałkowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1914 r.). Uczył w Rychwałdzie, Piotrowicach, od r. 1920 w Szkole Ćwiczeń w Cieszynie. Aresztowany 22 IV 1940, zmarł 23 VII 1940 w Gusen.

FIERLA EMANUEL („Fagot”), ur. 13 XII 1903 w Łazach, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1927 r.). Uczył w Łazach, Orłowej, Suchej Górnej i Suchej Średniej. Dyrygent i kompozytor. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 17 III 1941 w Gusen.

FIJOL JÓZEF, ur. 24 II 1919 w Ostrawie, zamieszkały w Pietwałdzie, nauczyciel muzyki w Mar. Górach i Pietwałdzie. Aresztowany w 1944 r., zginął 20 I 1945 w Gross Rosen.

FRANEK FRANCISZEK, ur. 3 X 1907 w Ochabach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1928 r.), uczył w Nakle, w r. 1938/39 w N. Boguminie. Brał udział w kampanii wrześniowej, w latach 1939—1945 przebywał w obozie jenieckim. Podczas jego ewakuacji został 11 III 1945 rozstrzelany w miejscowości Stołążek, pow. jarociński.

FRĄCZEK EUGENIUSZ, ur. w 1906 r. w Porębie, studiował, później pracował w Krakowie. Wiosną 1939 r. przybył stamtąd do Cieszyna. Pełnił funkcję inspektora szkolnego na powiat cz. cieszyński. W czasie wojny zaginął bez śladu.

FUKAŁA KAROL, ur. 24 I 1893 w Będowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie (matura w 1913 r.). Od r. 1920 uczył w Cieszynie. Aresztowany 11 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Schorowany, wrócił stamtąd 15 XII 1940. Zmarł 5 VIII 1944 r. w Cieszynie.

GABZDYL TEOFIL, ur. 22 II 1898 w Kończycach Wielkich, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1917 r.). Uczestnik cieszyńskiego przewrotu wojskowego w 1918 r. Uczył w Puńcowie, Siemianowicach, w roku 1938/39 w Cz. Cieszynie. Działacz społeczny i ZNP. Jako oficer rezerwy brał udział w kampanii wrześniowej. Poległ 23 IX 1939 w Gródku koło Tomaszowa Lubelskiego.

GAJDZICA ADAM, ur. 13 II 1912 w Nydku, kształcił się w Cieszynie (matura w 1931 r.) oraz w Poznaniu. Od r. 1937 pracownik Biura Macierzy Szkolnej w Cz. Cieszynie. Podczas okupacji uczestnik ruchu oporu koło Tarnowa. Aresztowany w sierpniu 1942 r. w Warszawie, rozstrzelany 12 II 1943 w Oświęcimiu.

GALICZ JAN, ur. 28 I 1874 w Liskowcu koło Frydka, od dzieciństwa mieszkał w Końskiej. Uczył się w Cieszynie, Olomuńcu i Krakowie (UJ). W czasie studiów członek „Jedności”. Prof. gimnazjum, później dyr. Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie, od r. 1932 w stanie spoczynku. Autor wielu dzieł naukowych, działacz społeczny, prezes „Sokoła” i „Beskidu Śląskiego”. W czasie okupacji, na wieść o groźącym aresztowaniu, popadł w depresję. Zmarł nagle 5 XI 1939 w Cieszynie.

GALOCZ KLEMENS, ks., ur. 2 XI 1904 w Karwinie, kształcił się w Orłowej i Cieszynie (matura w 1923 r.), później studiował teologię katolicką w Widnawie. Założyciel Kółka Teologów Polskich w Widnawie. Wikary i katecheta we Frysztacie, Jabłonkowie, proboszcz w Wędryni. Aresztowany w kwietniu 1940 r., zmarł 26 XI 1942 w Dachau.

GALUSZKA Alojzy, ur. 5 VII 1892 w Stonawie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1913 r.). Od r. 1920 uczył w Brennej. Jako oficer walczył w kampanii wrześniowej. Zginął w r. 1941.

GŁOMBEK JÓZEF, ur. 8 IV 1905 w Stanisłowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1924 r.). Uczył w Galeszowie, Lipowcu, Markłowicach Górnych oraz w Olbrachcicach. Z kampanii wrześniowej wrócił ciężko chory, zmarł 14 XI 1939 w Stanisłowicach.

GNIDA FRANCISZEK, ks., ur. 14 XI 1908 w Łazach, kształcił się w Orłowej (matura w 1927 r.), teologię ewangelicką studiował w Bratysławie. Katecheta w Ligocie Kameralnej i Bystrzycy n. O. Po aresztowaniu był więziony w Mauthausen-Gusen. Zmarł 30 X 1941 w Gusen.

GOCIEK JÓZEF, ks., ur. 20 VIII 1903 w Wędryni, uczył się w Cieszynie, teologię katolicką studiował w Pińsku i Krakowie. Katecheta w Krakowie. Aresztowany 20 IX 1941, więziony w Krakowie i Oświęcimiu, zmarł 19 XI 1941 w Oświęcimiu.

GÓRNIAK JAN, ur. 7 XII 1887 w Błędowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie (matura w 1908 r.), przez długie lata uczył w Lutyni Dolnej. Pracownik społeczny, dyrygent, członek ChNP. Aresztowany 22 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 18 XI 1940 w Gusen.

GRÖTZNER HELENA, ur. 9 VII 1907 w Ostrawie-Przywozie, zdała egzamin mistrzyni ochronki, pracowała w przedszkolu w Stonawie (1927—1939). Podczas okupacji członek ruchu oporu. Aresztowana razem z matką 25 VIII 1943, zginęła 1 XI 1943 w Oświęcimiu.

GRZYBOWSKI STEFAN, ur. 10 III 1913 w N. Boguminie, kształcił się w Orłowej (matura w 1932 r.), później studiował w Poznaniu (geografię, matematykę). Powołany do podchorążówki, brał udział w kampanii wrześniowej. Przewieziony z obozu jenieckiego do Buchenwaldu, zginął tam w maju 1944 roku.

GUŃKA KAROL, ur. 23 III 1893 w Błędowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie (matura w 1913 r.). Uczył w Łąkach n. O., Orłowej, Suchej Średniej, w Szkole Ćwiczeń w Cieszynie, w 1938/39 r. w Cz. Cieszynie. Wybitny metodyk, redaktor „Miesięcznika Pedagogicznego”. Aresztowany 11 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 15 VIII 1940 w Gusen.

GUZIUR TEODOR, ur. 4 XI 1888 w Cierlicku Górnym, kształcił się w Cieszynie (matura w 1908 r.). Uczył w Cierlicku Górnym, przez długie lata w Karwinie. Działacz społeczny. W czasie okupacji czterokrotnie aresztowany i więziony (4 X 1939 — 8 X 1939 w Karwinie, 5 XI 1939 — 9 XII 1939 w Karwinie, 28 IX 1942 — 24 XII 1942 w Cieszynie, 22 VIII 1944 — 31 VIII 1944 w Cieszynie). Schorowany, wycieńczony przeżyciami, zmarł 20 V 1945 w szpitalu orłowskim.

GWÓZDZ DOMINIK, ur. 27 VII 1898 w Rychwałdzie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1921 r.) oraz w Katowicach. Uczył w Rydułtowach, w r. 1938/39 w Pietwałdzie. Członek ruchu oporu. Aresztowany w 1942 r., został rozstrzelany 2 VI 1943 w Oświęcimiu.

HANUS KAROL, ur. 21 I 1909 w Kaczycach, od dziecka mieszkał w Raju. Kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1930 r.). Uczył w Mikołowie, w 1938/39 r. we Frysztacie. Brał udział w kampanii wrześniowej, poległ 8 IX 1939 pod Tarnowem.

JAKUBEK JAN, ur. w 1893 r. w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie, Katowicach i Krakowie. Pracował jako profesor w Katowicach-Bogucicach. W czasie okupacji cała jego rodzina działała w ruchu oporu. Aresztowany, więziony w Krakowie, zmarł w październiku 1941 r. w szpitalu więziennym. Jego syn Marian zginął w Cieszynie.

JAKUBOWSKI JÓZEF, ur. w 1901 r. w Jasieniu, kształcił się w Brzesku (matura w 1921 r.) oraz w Krakowie (UJ, w 1928 r. dr nauk histor.). Pracował jako profesor gimnazjum w Chorzowie, w 1938/39 r. jako dyrektor gimnazjum w N. Boguminie. Zginął w kampanii wrześniowej.

JAMROZEK ALEKSANDER, ur. 18 XII 1904 w Malawie koło Rzeszowa, kształcił się w Rzeszowie i Krakowie (UJ). Pracował w Kobryniu, Wieliczce, jako inspektor szkolny w Krakowie, od 1935 r. w Cieszynie. Działacz oświatowy i harcerski. Aresztowany w 1941 r., więziony w Rzeszowie i Krakowie, zginął 11 II 1942 w Oświęcimiu.

JANAS SZCZEPAN, ur. 21 XI 1912 w Zawadzie, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1933 r.). Uczył w Śl. Ostrawie i Jabłonkowie. Ewakuowany po kampanii wrześniowej do ZSRR, wstąpił w r. 1941 w szeregi WP. W czasie przemarszu na Bliski Wschód nabawił się tyfusu plamistego i w maju 1942 r. zmarł w Taszkencie.

JANIK ANTONI, ur. 14 VI 1892 w Wędryni, kształcił się w Cieszynie (matura w 1913 r.). Pracował w Suchej Górnej, Markłowicach, od 1920 r. w Rybniku. Jako oficer WP walczył w kampanii wrześniowej. Zginął w 1941 roku.

JANIUREK FRYDERYK, ur. 8 IV 1914 w Karwinie, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1934 r.). Uczył w Karwinie. Działacz oświatowy.

Aresztowany 24 VI 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 19 III 1942 w Gusen.

JANOTA ANNA, ur. 10 III 1891 w Sibicy, mistrzyni przedszkola w Porębie, później, do r. 1939, inspektor przedszkoli Macierzy Szkolnej. Działaczka społeczna. Aresztowana 21 II 1941, więziona w Cieszynie, Wrocławiu, Katowicach i Oświęcimiu. Zmarła 15 X 1942 w Oświęcimiu.

JASIAK JÓZEF, ur. 15 III 1904 w Zabłociu, mieszkał później w Strumieniu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1924 r.) oraz w Poznaniu. Pracował jako prof. w Pszczynie, w r. 1933/39 w Cz. Cieszynie. Zginął 23 IV 1945 w Flossenburgu.

JURCZEK JÓZEF, ur. 29 III 1901 w Suchej Średniej, ukończył Seminarium Nauczycielskie oraz Instytut dla Niewidomych i Głuchoniemych w Warszawie. Uczył w różnych szkołach w okolicy Wilna, Grodna, ostatnio w Sosnowie, pow. Augustów. Uczestnik kampanii wrześniowej. Internowany, przepadł bez śladu.

KABIESZ BENEDYKT, ur. 18 XI 1915 w Kaczcach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1936 r.). Uczył w Rychwałdzie. W czasie okupacji pracował w konspiracji. Aresztowany 21 XII 1941, zginął na szubienicy w czasie egzekucji publicznej 20 III 1942 w Cieszynie — Pod Wałką.

KADŁUBEK KAROL, ur. 29 V 1887 w Grodziszczu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1910 r.). Pracował w Raju, Cieszynie, Katowicach, Chorzowie. Aresztowany 15 III 1940, zmarł 17 VII 1942 w Gusen.

KALUŻA FRANCISZEK, ks., ur. 18 IX 1877 w Kowalach koło Pierśca, kształcił się w Bielsku, teologię katolicką studiował w Widnawie (1903 r.). Wikary i katecheta w Łazach, później w Generalnym Wikariacie w Cieszynie. Po wstąpieniu do zakonu jezuitów pracował we Lwowie, w Rudzie Śl.; w r. 1938/39 superior w Cz. Cieszynie. Aresztowany 3 XI 1939, więziony w Cieszynie, Sachsenhausen i Dachau. Zmarł 19 I 1941 w Dachau.

KANTOR JAN, ur. 3 XII 1889 w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie (matura w 1911 r.). Pracował w Nydku-Głuchowej oraz przez długie lata w Oldrzychowicach. Aktywny pracownik społeczny. Aresztowany 18 IX 1939, zwolniony 21 XI 1940, po długiej chorobie zmarł 17 V 1946.

KASZPER PAWEŁ, ur. 11 XI 1900 w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1924 r.). Pracował w Bukowcu, Jaworzynce, Lublińcu. W czasie wojny przebywał w Oldrzychowicach. Dwukrotnie aresztowany (1 X 1940 oraz 17 I 1941), więziony w Oświęcimiu. Wrócił chory na płuca, zmarł 26 I 1946 w szpitalu.

KASZPER JERZY, ur. 15 IV 1875 w Grodziszczu, kształcił się w Ciesz-

nie (matura w 1898 r.), uczył w Rychwałdzie, od 1920 r. w Jaworzu. Zmarł 4 X 1940 w Dachau.

KIEDROŃ GUSTAW, ur. 10 VIII 1914 w Nieborach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1934 r.). Pracował w Wiśle, Aleksandrowicach koło Bielska, w 1938/39 r. w Tyrze. Walczył w kampanii wrześniowej, ewakuowany w głąb ZSRR, zmarł 26 I 1942 w okolicach Tallina.

KICA STANISŁAW, ur. 21 XII 1915 w Jodłówce, pow. Bochnia, do szkoły uczęszczał w Bochni (matura w 1935 r.), w latach 1935—1937 studiował w Państwowym Pedagogium w Krakowie (dyplom otrzymał 20 VI 1937 r.). Był nauczycielem domowym, zaś od listopada 1938 uczył w Suchej Górnej. Przeżył kampanię wrześniową, dostał się na Bliski Wschód, walczył w Tobruku. Jako porucznik dowodził kompanią w natarciu na Monte Cassino. Zginął 29 IV 1944 roku.

KISZKA JAN, ur. 24 XI 1888 w Suchej Dolnej, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1912 r.). Uczył w Suchej Dolnej. Wzięty w r. 1918 do wojska, walczył w legionach. Od r. 1920 uczył w Ligocie i Jasienicy. Powołany w sierpniu 1939 r. do wojska, walczył jako kapitan WP w kampanii wrześniowej. Internowany w Kozielsku, zginął w r. 1941.

KLAJSEK JÓZEF, ur. 14 II 1889 w Lesznej Górnej, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Sibicy, Lesznej Dolnej, Hażlachu, Lesznej Górnej oraz Trzyńcu. Aresztowany 21 IV 1940, zmarł 22 IX 1940 w Gusen.

KNAB HELENA, ur. 19 VII 1894 w Dąbrowie, nauczycielka przedszkola. Do r. 1939 pracowała w Łazach. W czasie okupacji mieszkała w Karwinie, pomagała jeńcom polskim w oflagu w Murnau oraz więźniom. Aresztowana 15 III 1945, została 30 IV 1945 rozstrzelana na cmentarzu żydowskim w Cieszynie.

KNYPS LUDWIK, ks., ur. 25 VII 1875 w Markłowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie, studiował teologię katolicką w Ołomuńcu i Widnawie. Wikary i katecheta w Istebnej, Ustroniu, Frysztacie, od r. 1917 proboszcz i dziekan we Frysztacie. Uprzedzony o aresztowaniu, trzy lata ukrywał się koło Jeleniej Góry. Aresztowany jesienią 1943 r., więziony w Jeleniej Górze, Wrocławiu i Katowicach. Chory na wątrobę został po trzech miesiącach zwolniony. Zmarł w kilka dni po przyjeździe do Cieszyna 18 III 1944.

KOCUR FRANCISZEK, ur. 28 VII 1908 w Lutyni Dolnej, kształcił się w Pszczynie (matura w 1928 r.). Pracował w Chorzowie, w r. 1938/39 w Lutyni Dolnej — Na Zbytkach. Aresztowany wiosną 1940 r., więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu, rozstrzelany 29 II 1944 za ucieczkę współwięźnia.

KOPECKI JÓZEF, ur. 15 III 1894 w Jabłonkowie, kształcił się w Cieszynie.

nie, uczył w Karwinie. Brał udział w cieszyńskim przewrocie wojskowym w r. 1918. Po r. 1920 studiował w Poznaniu wych. fizyczne. Pracował w wojsku (Rembertów, Poznań, Sandomierz, Staszów). Wybitny działacz sportowy. Jako pułkownik WP walczył w kampanii wrześniowej, po jej zakończeniu ukrywał się pod Modlinem. Aresztowany, zginął w 1944 r. w Oranienburgu.

KOTULA ANNA z domu JADWISZCZOK, ur. 19 VII 1908 w Trzanowicach, nauczycielka przedszkola w Szumbarku. Aresztowana wraz z mężem Ludwikiem Kotulą 6 VIII 1944, więziona w Oświęcimiu, następnie ewakuowana do Ravensbrück. Tam zmarła 6 III 1945.

KOWALSKI JAN, ur. 8 IV 1912 w Końskiej, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1931 r.). Uczył w Ustroniu, Wiśle i Hażlachu. Zginął w czasie kampanii wrześniowej.

KRÓL FRYDERYK, ur. 6 III 1895 w Dzieńmorowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1915 r.). Uczył w Siemianowicach, Strumieniu i Puńcowie. Jako kapitan WP walczył w kampanii wrześniowej. Zginął w 1941 r.

KRZYSZEK RUDOLF, ur. 27 IV 1892 w Karwinie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1924 r.). Uczył w Pogwizdowie. Zginął 18 II 1942 w Oświęcimiu.

KUBICZEK HENRYK, ur. 6 XI 1888 w Żywocicach, kształcił się w Cieszynie (matura w 1910 r.). Uczył w Błędowicach Dolnych, od r. 1920 w Bielsku. Aresztowany 8 X 1939, zmarł 13 I 1941 w Dachau.

KUBISZ LUDWIKA, ur. 4 VII 1904 w Kocobędzu, uczyła się w Cieszynie, później studiowała muzykę u Bacewicza w Warszawie. Nauczycielka szkół muzycznych w Warszawie i Stanisławowie. Zginęła w powstaniu warszawskim 4 IX 1944 roku.

KUBISZ STANISŁAW, ur. 18 V 1898 w Kocobędzu, kształcił się w Cieszynie i Krakowie (UJ). Prof. gimnazjum w Cieszynie, później w urzędzie wojewódzkim w Katowicach. Ewakuowany po kampanii wrześniowej w głąb ZSRR, zmarł pod koniec 1940 r. na terenie Karelii.

KUBISZ WŁADYSŁAW, ur. 1892 r. w Wiśle, od dziecka mieszkał w Kocobędzu. Kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1917 r.). Uczył w Cierlicku, Ustroniu, później pracował w urzędzie wojewódzkim w Katowicach. Poeta, redaktor „Polski Zachodniej”. Ewakuowany po kampanii wrześniowej w głąb ZSRR, zmarł w 1941 r. koło Archangielska.

KUBOK JAN, ur. 13 VI 1880 w Końskiej, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Międzyrzeczu oraz przez długie lata w Końskiej. Działacz społeczny, od 1924 r. wójt w Końskiej. Aresztowany 5 XI 1939, więziony w Cieszynie, Oranienburgu i Dachau. Zmarł 26 I 1941 w Dachau.

KUDŁA WINCENTY, ur. 5 IV 1902 w Zabłociu, kształcił się w Orłowej i Lwowie. Pracował jako instruktor szkół rolniczych w Tarnopolu. Zginął 3 III 1944 r. w Zaleszczykach, zamordowany przez nacjonalistów ukraińskich.

KUKUCZ RUDOLF, ur. 1898 r. w Karwinie od młodości mieszkał w Dzieńmorowicach. Kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1920 r.). Uczył w Skoczowie. Aktywny pracownik społeczny. Walczył w kampanii wrześniowej i zachorował na płuca. Usunięty z sanatorium, schronił się u brata w Dzieńmorowicach i tam 13 XI 1939 zmarł.

KULA JAN, ur. 31 XII 1907 w Lutyni Górnej, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1927 r.). Uczył w Piosku, Gutach, Żukowie Górnym. Aktywny pracownik społeczny, dyrygent. Aresztowany 24 IV 1940, więziony w Cieszynie i Dachau. Zmarł 11 IV 1942 w Dachau.

KULISZ KAROL, ks., ur. 12 VI 1873 w Dziegielowie, kształcił się w Cieszynie, teologię ewangelicką studiował w Wiedniu i Erlangen. Wikary i katecheta w Ligotce Kameralnej, później pastor oraz senior zboru w Cieszynie. Filantrop, założyciel zakładów dla sierot i starców w Dziegielowie i Ligotce Kameralnej. Aresztowany 23 IX 1939, więziony w Skrochowicach, Rawiczu i Buchenwaldzie. Zmarł 8 V 1940 w Buchenwaldzie po sześciu dniach pobytu w bunkrze.

KUŚMIERZ STANISŁAW, ur. w 1895 r., studiował w Krakowie (UJ). Pracował jako prof. w Cieszynie-Bobruku; w r. 1938/39 inspektor w pow. cz. cieszyńskim. W czasie okupacji brał udział w tajnym nauczaniu. Aresztowany jako zakładnik w Krakowie, przebywał w więzieniu na Monteluppich, później w obozie Dora koło Nordhausen. Prawdopodobnie zginął przy ewakuacji tego obozu w 1945 roku.

LIPKA FRANCISZEK, ur. 4 IV 1906 w Wędryni, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1925 r.). Pracował w Kalembicach, Boguszowicach oraz w Katowicach-Załężu. Aresztowany w 1941 r., umarł 6 VII 1942 w Sosnowcu.

LASZTÓWKA JÓZEF, ur. 1 III 1909 w Karwinie, kształcił się w Śl. Ostrawie. Uczył w Karwinie. Działacz społeczny, członek ChNP. Aresztowany 27 I 1943, więziony w Cieszynie i Oświęcimiu, został rozstrzelany 2 VI 1943 w Oświęcimiu w grupie 32 karwiniaków.

MACH ALBERT, ur. 10 VIII 1911 w Świętochowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1932 r.). Pracował w Janowie-Giszowcu, w r. 1938/39 w Wędryni. W czasie okupacji hitlerowskiej działał w konspiracji. Aresztowany 17 IV 1943, więziony w Cieszynie, Katowicach, Mysłowicach, Oświęcimiu i Gross Rosen. Ewakuowany do Litomierzyc, umarł 23 III 1945.

MACH KAROL, ur. 31 X 1913 w Karwinie, kształcił się w Sl. Ostrawie. Pracował w Karwinie-Soley i Skrzeczoni. Aresztowany 22 IV 1940, przez dziewięć miesięcy przebywał w Mauthausen-Gusen. Po powrocie został wzięty do wojska. Podczas próby przejścia frontu zachodniego został zastrzelony 25 VIII 1944 roku.

MACHOCZEK JAN, ur. 1 V 1905 w Pudłowie, kształcił się w Cieszynie-Bobru (matura w 1927 r.). Pracował w Jaworzynce i Pudłowie. Aresztowany 1 II 1941, więziony w Cieszynie, Zwickau, Bytomiu, Raciborzu i Mirowie. Zmarł 12 I 1945 w Mirowie.

MACURA JÓZEF, ur. 15 XII 1907 w Dąbrowie, kształcił się w Orłowej (matura w 1927 r.). Pracował w N. Boguminie, Piosku-Bagińcu, Lesznej Dolnej, w r. 1938/39 w Czernej koło Czadcy. Aresztowany 2 IX 1939 w Czernej, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 26 IX 1940 w Gusen.

MADECKI FERDYNAND, ur. 14 IX 1914 w Kończycach Małych, kształcił się w Białej (matura w 1934 r.). Uczył w Nowej Wsi, w r. 1938/39 w Markłowicach Dolnych. Aresztowany 20 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 28 III 1941 w Gusen.

MAMICA JÓZEF, ks., ur. 13 VIII 1878 w Pruchnej, kształcił się w Cieszynie, teologię ewangelicką studiował w Wiedniu i Bazylei. Pracował jako wikary i katecheta w Błędowicach Dolnych. W latach 1918—1920 członek Głównego Komitetu Plebiscytowego. Po r. 1920 pracował w Poznaniu. W r. 1935 przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Mnichu koło Chybia. Aresztowany w kwietniu 1940 r., więziony w Dachau i Mauthausen-Gusen, zmarł 3 VIII 1940 w Gusen.

MANDERLA JÓZEF, ur. 10 III 1912 w Lutyni Dolnej, kształcił się w Sl. Ostrawie (matura w 1935 r.). Uczył w Błędowicach Dolnych. Od r. 1937 sekretarz Macierzy Szkolnej. Aresztowany 20 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zwolniony w grudniu 1941 r., ukrywał się, by jako syn obywatela Rzeszy nie pójść do wojska. Pracował jako grabarz na Opolszczyźnie, później jako robotnik w Karwinie. Wzięty do wojska, przeszedł w Jugosławii na stronę partyzantów. Zginął wiosną r. 1945 pod Sarajewem.

MAROSZ JAN, ks., ur. 12 XII 1907 w Wędryni, uczył się w Cieszynie, teologię katolicką studiował w Widnawie. Wikary i katecheta w Trzyńcu, Boguminie, Pietwałdzie. Aresztowany 13 I 1940, więziony we Fryszacie, Cieszynie, Mauthausen-Gusen i Dachau. W obozie przeszedł operację ślepej kieszki. Chory na płuca, został 18 I 1944 zwolniony, zmarł 26 VI 1944 w Bystrzycy n. O.

MAROSZ JÓZEF, ur. 16 VI 1901 w Wędryni, kształcił się w Krotoszynie (matura w 1926 r.). Pracował w Wielkopolsce, później w Golasowicach.

Po wybuchu wojny wrócił do Cieszyna. Aresztowany, w sierpniu 1940 r. wywieziony na roboty przy regulacji rzeki Bóbr w okolicy Żagania. Wskutek złych warunków bezpieczeństwa pracy utonął w rzece 23 IX 1941.

MAROSZ KAROL, ur. 13 II 1890 w Cisownicy, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1910 r.). Pracował w Cisownicy, od r. 1912 we Frysztaście. Działacz społeczny, współredaktor „Gazety Kresowej”, członek ChNP. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Sosnowcu, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 29 IV 1942 w Gusen.

MATROS MAKSYMILIAN, ur. 6 IX 1894 r. w Karwinie, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1914 r.). Uczył w Karwinie, od 1920 w Kurzeńcu nad Wilejką, w r. 1938/39 znowu w Karwinie. W czasie okupacji przeniósł się do Kurzeńca, lecz tam został z całą rodziną aresztowany i w r. 1942 rozstrzelany.

MATUSIK JÓZEF, ur. 22 VIII 1911 w Karwinie, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1931 r.). Uczył w Karwinie, Koszarzyskach, w 1938/39 r. w Skalitem. W czasie okupacji wrócił do Koszarzysk. Aresztowany 27 I 1943, więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu. Rozstrzelany w Oświęcimiu 2 VI 1943 w grupie 32 karwiniaków.

MENSIK FERDYNAND, ur. 14 VIII 1913 w Łazach, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1937 r.). Uczył w Bystrzycy n. O. i Gródku. Aktywny pracownik społeczny. Aresztowany 24 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 1 IX 1940 w Gusen.

MICHALIK LEON, ur. 17 VIII 1913 w Lalaing (Francja), kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1933 r.). Uczył w Lutyni i Bystrzycy n. O. W czasie okupacji uciekł z robót przymusowych w Niemczech i ukrywał się. Aresztowany 16 III 1943, więziony w Cieszynie i Oświęcimiu, został tam 15 II 1944 rozstrzelany.

MICHEJDA JÓZEF, ur. 16 X 1873 w Kocobędzu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1895 r.). Pracował w Bystrzycy, Nydku, Wędryni, od r. 1925 w Cz. Cieszynie. Działacz kulturalny, członek ChNP. W czasie okupacji przebywał w Wiśle-Jaworniku. Aresztowany 18 XII 1940, więziony w Cieszynie, Zwickau i Bytomiu, skazany na dwa i pół roku więzienia. Przebywał w Wielkich Strzelcach na Śl. Op. Zmarł 21 VII 1942, na cztery tygodnie przed terminem zwolnienia.

MIKSA HENRYK, ur. 4 XII 1898 w Stonawie, kształcił się w Orłowej (matura w 1918 r.). Pracował w szkole handlowej w Kutnie. Walczył w kampanii wrześniowej, zmarł w lutym 1943 r. w obozie jenieckim (oflag III) w Woldenbergu (Dobiegniewo).

MILERSKI JERZY, ur. 17 IV 1905 w Nydku, kształcił się w Cieszynie-

Bobrku (matura w 1924 r.). Pracował w Kątach Śl., Czarnym Lesie, w r. 1938/39 w Nydku. W czasie wojny był na robotach w Niemczech. Wzięty do wojska, przeszedł przez front, przedostał się do oddziałów WP. Walczył we Włoszech, m.in. pod Monte Cassino. W grudniu 1945 r. wrócił chory do domu, zmarł 3 I 1946 na zapalenie opon mózgowych.

MOLIN JAN, ur. 16 XII 1911 w Żukowie Dolnym, kształcił się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1932 r.). Uczył w Siemianowicach, Michałkowicach, Katowicach. Uczestnik kampanii wrześniowej, ewakuowany, zmarł w okolicach Kowna.

MUSIOŁ PAWEŁ, ur. 30 XII 1905 w Lesznej Górnej, od dzieciństwa mieszkał w Wędryni. Uczył się w Cieszynie (matura w 1922 r.), studiował w Krakowie (UJ, 1931 r.). Pracował jako prof. w Chorzowie, później był wizytatorem szkół śląskich. Krytyk literacki, znawca piśmiennictwa śląskiego, działacz społeczny. W czasie okupacji wybitny organizator konspiracyjny. Aresztowany 3 III 1941, więziony w Cieszynie, Zwickau i Katowicach. Skazany na śmierć, ścięty 19 II 1943 r. w Katowicach.

NIEDOBA MARIA, ur. 1 XII 1913 w Jabłonkowie, kształciła się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1933 r.). Pracowała w Jabłonkowie, Paniówkach, w 1938/39 r. znowu w Jabłonkowie. Aresztowana 25 VI 1943 za udział w konspiracji, więziona w Cieszynie, Mysłowicach, Oświęcimiu. Zmarła 12 III 1944 na tyfus w Oświęcimiu-Brzezince.

NIEROSTEK JÓZEF, ks., ur. 16 V 1901 w Suchoj Średniej, kształcił się w Cieszynie, Krakowie, teologię ewangelicką studiował w Warszawie. Pracował jako katecheta w Trzyńcu, jako pastor w Cieszynie. Redaktor, działacz młodzieżowy. Aresztowany we wrześniu 1939 r., po trzech tygodniach zwolniony, pozbawiony pracy. Wyjechał do GG, pracował w szpitalu w Włoszczowej i Kielcach, organizował pomoc materialną dla rodzin uwięzionych. Aresztowany 10 XI 1942 r., więziony w Kielcach, od stycznia 1943 r. w Majdanku. Umarł na tyfus 26 II 1943 w Majdanku.

OLSZAK HENRYK, ks., ur. 11 VII 1887 w Szonowie, uczył się w Cieszynie, teologię katolicką studiował w Widnawie (1911 r.). Wikary i katecheta w Czechowicach, Frysztacie, od r. 1926 proboszcz w Trzyńcu. Aresztowany 2 IX 1939, więziony w Skrochowicach, Rawiczu, Buchenwaldzie, Mauthausen-Gusen. Zmarł 1 IV 1940 w Gusen.

ONDEREK BRONISŁAWA, ur. 29 VI 1912 w Karwinie, kształciła się w Orłowej (matura w 1932 r.) oraz w Poznaniu. Od r. 1937 prof. w Orłowej. Aresztowana 7 IV 1943 za udział w ruchu oporu, więziona w Cieszynie i Oświęcimiu. Zmarła na tyfus 18 XII 1943 w Oświęcimiu-Brzezince.

ONDEREK OSWALD, ur. 5 III 1912 w Karwinie, studiował w Orłowej, Bielsku i Warszawie (mgr wych. fiz. — 1937 r.). Walczył w kampanii

wrześniowej oraz w powstaniu warszawskim. Więzień Pruszkowa, Oświęcimia, Flossenburga, Litomierzyc. Zmarł 27 XI 1944 w Litomierzycach, pogrzebany w pobliskich Lowosicach.

OSTRUSZKA JERZY, ur. w 1879 r. w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie i Krakowie (UJ). Pracował jako prof. w Samborze. W czasie wojny zaginął bez śladu.

OŻANA GUSTAW, ks., ur. 27 VII 1909 w Suchej Średniej, kształcił się w Orłowej (matura w 1928 r.), teologię ewangelicką studiował w Bratysławie. Katecheta w Trzyńcu, w czasie wojny pozbawiony pracy, był na robotach przymusowych w Wiedniu. Za udział w konspiracji więziony od 12 IV 1943 i skazany na śmierć. W przeddzień wyzwolenia Wiednia wywieziono skazańców w kierunku Linzu i w twierdzy Stein wyrok wykonano (15 IV 1945 r.).

PALUCH STANISŁAW, ur. 19 XII 1882 w Nowym Targu, kształcił się w Nowym Targu, (matura w 1903 r.). Długoletni kierownik szkoły ludowej w Orłowej, kierownik Jednorocznego Kursu Handlowego przy Polskiej Uzupełniającej Szkole Podstawowej w Orłowej. Aresztowany wiosną 1940 r., zmarł 15 XII 1941 w Gusen.

PASEK JOZEF, ur. 10 XII 1913 w Trzycieżu, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1935 r.). Uczył w Jabłonkowie, później w Polsce (Zdołbunów, Dąbrówka). Powołany w r. 1938 do czynnej służby wojskowej, walczył w kampanii wrześniowej. W czasie okupacji wrócił do Trzycieża, był na robotach w Niemczech, później pracował w fabryce mebli w Cieszynie. Aresztowany 16 IV 1943 r. w związku z wykryciem tajnej organizacji, więziony w Cieszynie i Mysłowicach, rozstrzelany 2 VI 1943 w Oświęcimiu.

PASZ EMANUEL, ur. 11 III 1917 w Suchej Średniej, kształcił się w Orłowej i Cieszynie-Bohrku (matura w 1936 r.). Uczył w Suchej Średniej, Czarnohorcach, w r. 1938/39 znowu w Suchej. Działacz oświatowy. W czasie okupacji członek ruchu oporu. Aresztowany w 1942 r., ścięty 4 VIII 1943 w Katowicach.

PAWLAS WŁADYSŁAW, ks., ur. 3 III 1908 w Suchej Dolnej, uczył się w Orłowej (matura w 1926 r.), teologię ewangelicką studiował w Warszawie. Pastor i katecheta w Ustroniu i Wiśle. Aresztowany w kwietniu 1940 r., więziony w Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł przy pracy w kamieniołomach w Gusen 28 VIII 1940 roku.

PAWLUS FERDYNAND, ur. 19 II 1917 w Bystrzycy n. O., kształcił się w Cieszynie i w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. Z chwilą wybuchu wojny ewakuowany do Lwowa, pracował w tamtejszym szkolnictwie. Wywieziony w głąb ZSRR, przebywał jakiś czas w Karelii. Zgłosił

się do armii gen. Svobody, walczył na froncie, dwa razy ranny. Jako oficer artylerii poległ 11 XI 1944 w okolicy Żytomierza. Pośmiertnie odznaczony.

PAŹDZIÓRA ANTONI, ur. 22 VIII 1888 w Karwinie, kształcił się w Cieszynie (matura w 1908 r.). Uczył w Gruszowie, Michałkowicach, przez długie lata w Mostach koło Cieszyna. Działacz społeczny. Aresztowany 22 X 1939, więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu. Zmarł 22 III 1942 w Oświęcimiu.

PAŹDZIÓRA AUGUSTYN, ks., ur. 22 VIII 1886 w Suchej Górnej, uczył się w Cieszynie (matura w 1906 r.), teologię katolicką ukończył w Widnawie (1910 r.). Wikary i katecheta w Dzieńmorowicach, Dziedzicach, Lutyni Dolnej, Karwinie, od r. 1933 proboszcz w Końskiej. Aresztowany w kwietniu 1940 r., zginął 13 IX 1940 w Gusen.

PIPREK EMANUEL, ur. 22 IX 1918 w Łazach, kształcił się w Orłowej i Cieszynie-Bobruku (matura w 1939 r.). Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 20 II 1941 w Gusen.

PŁOSZEK RUDOLF, ks., ur. 17 IV 1880 w Trzyńcu, uczył się w Cieszynie, teologię katolicką ukończył w Widnawie (1907 r.). Od r. 1913 proboszcz i katecheta w Gnojniku. Działacz społeczny, turystyczny, inicjator budowy kaplicy na Kozubowej. Aresztowany 8 IX 1939, w początkach października skierowany do aresztu w domu. Na skutek pogarszającej się choroby serca i nerek zmarł 5 X 1940 r. w Gnojniku.

POPEK EUGENIUSZ, ur. 20 X 1920 w Lutyni Dolnej, kształcił się w Śl. Ostrawie i Cieszynie-Bobruku (matura w 1939 r.). W czasie wojny pracował w kopalni w Dąbrowie. Aresztowany w marcu 1943 r., więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu. Zmarł 29 II 1944 w Oświęcimiu.

POTYSZ FRANCISZEK, ur. 29 VI 1906 w Grodziszczu, mieszkał w Mostach koło Cieszyna. Kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1924 r.). Uczył, w Brennej, Pierścu, w r. 1938/39 w Domasłowicach Dolnych. Działacz społeczny. W czasie okupacji jeden z czołowych organizatorów konspiracyjnych. Aresztowany 8 IX 1941, ścięty 31 X 1942 w Katowicach.

PRYMUS JÓZEF, ur. 17 III 1893 w Błędowicach Dolnych, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1914 r.). Uczył w Błędowicach Dolnych, Suchej Górnej, Bystrzycy n. O., Trzyńcu. Ostatnio mieszkał w Nawsiu. Aresztowany 20 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 23 X 1940 w Gusen.

PRZYBYŁA JÓZEF, ur. w 1898 r. w Ropicy, mieszkał w Sibicy, kształcił się w Cieszynie (matura w 1918 r.). Uczył w Żukowie Górnym i Bukowcu. Działacz komunistyczny, ściśle współpracował z posłem K. Śliwką.

Szykanowany, w r. 1937 zwolniony z pracy, pracował dorywczo, udzielał porad prawnych, pisał podania. Aresztowany w sierpniu 1940 r., zmarł w zimie 1941 r. w Gusen.

PUSTÓWKA JAN, ur. w 1903 r. w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie (matura w 1923 r.). Uczył w Cieszynie, później w Kępnie (Poznańskie). Aresztowany w lipcu 1944 r., wywieziony wraz z synem Kazimierzem do Mauthausen-Gusen. Po wyzwoleniu ulokowany w szpitalu w Wiedniu. Z wyczerpania umarł tam 13 X 1945 roku.

RABIN JERZY, ur. 28 III 1891 w Milikowie, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Pietwałdzie, Cieszynie, Sibicy i znów przez długie lata w Cieszynie. Mieszkał stale w Sibicy. Walczył w kampanii wrześniowej. Aresztowany 11 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zginął 7 VIII 1940 w Gusen w czasie dziesiątkowania więźniów.

RAMIK WIKTOR, ur. 28 IV 1909 w Karwinie, kształcił się w Orłowej (matura w 1928 r.). Uczył w Lutyni Górnej, Karwinie. Działacz społeczny, członek ChNP i chóru „Echo”. Aresztowany 5 III 1941, więziony w Cieszynie i Mauthausen-Gusen. Zmarł 4 IV 1943 w Gusen.

RAMSZA JAN, ur. 23 XII 1912 w Nawsiu, kształcił się w Cieszynie (matura w 1931 r.) oraz w Krakowie (UJ). Od r. 1937 prof. w Szczuczynie Nowogródzkim i Lidzie. Walczył w kampanii wrześniowej, ewakuowany na Litwę (Birsztuny), zginął w 1941 r.

RASZKA JAN, ur. 8 V 1911 w Oldrzychowicach, kształcił się w Cieszynie-Bohrku (matura w 1931 r.). Uczył w Wiśle, w r. 1938/39 w Łyżbicach. Jako oficer walczył w kampanii wrześniowej. Zginął bez wieści.

RZYMAN JÓZEF, ur. 17 III 1894 w Suchej Górnej, kształcił się w Cieszynie-Bohrku (matura w 1913 r.). Uczył w Suchej Górnej i Łazach. Działacz oświatowy, współpracownik „Naszego Pisemka”, pisał sztuki sceniczne dla młodzieży (*Śpiący rycerze*, *Bajka nie-bajka*). Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Sosnowcu, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 13 XII 1941 w Gusen.

SAMIEC JERZY, ur. 14 IV 1900 w Gródku, kształcił się w Cieszynie-Bohrku, (matura w 1920 r.). Uczył w Karpętnej, Rzece, Gnojniku. Pracował w śpiewactwie, zbierał pieśni, wydawał śpiewniki, dyrygował, był członkiem ChNP. W czasie wojny ukrywał się przed aresztowaniem. W październiku 1940 r. zachorował, szpital w Cieszynie odmówił przyjęcia. Pozostawiony bez opieki lekarskiej, zmarł 3 XI 1940 roku.

SITEK HELENA z domu GRADEK, ur. 17 V 1907 w Karwinie, nauczycielka przedszkola w Cierlicku Górnym. Związana z ruchem oporu, aresztowana 1 IX 1943, umarła 2 V 1944 w Oświęcimiu.

SOCHACZ FRANCISZEK, ur. 15 VIII 1913 w Starym Mieście, kształcił

się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1933 r.). Uczył w Ochabach. Oficer WP, walczył w kampanii wrześniowej. Zwolniony jako inwalida z obozu jenieckiego, pracował przy montażu słupów wysokiego napięcia. Aresztowany za działalność konspiracyjną, zginął 29 II 1944 w Oświęcimiu.

SOWA WŁADYSŁAW, ur. 3 III 1908 w Raju, kształcił się w Cieszynie (matura w 1927 r.), studiował w Krakowie (UJ). Był profesorem gimnazjum w Warszawie. Zginął w powstaniu warszawskim w 1944 roku.

STANICZEK LEOPOLD, ur. 31 VII 1894 w Łazach, kształcił się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1914 r.). Uczył w Karwinie. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Ciężko chory na serce został 18 IX 1940 zwolniony. Zmarł w domu 3 I 1941.

STARZYK PAWEŁ, ur. 8 VIII 1905 w Wędryni, kształcił się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1924 r.). Uczył w Puńcowie i Jaworzu. Uczestnik ruchu oporu. Schwytany w Szczyrku 5 VIII 1941, więziony w Bielsku, Cieszynie, Zwickau i Bytomiu, zginął 13 V 1942 w Bytomiu.

STOPA ANNA z domu LIPOWSKA, ur. 10 IV 1902 w Jabłonkowie, kształciła się w Cieszynie. Uczyla w Rzece. Od r. 1924 zamężna, mieszkała w Hajdukach W., Bielszowicach i Rudzie Śl. W czasie okupacji przebywała w Król. Hucie. Aresztowana 9 VI 1943 r., więziona w Mysłowicach, zmarła 2 XII 1943 w Oświęcimiu.

STRUSZKIEWICZ MIECZYŚLAW, ur. w 1907 r. w Bochni, kształcił się w Krakowie. Uczył w Przemyślu, w r. 1938/39 w Cz. Cieszynie. Aresztowany 27 X 1939, zmarł pod koniec listopada 1940 r. w Oranienburgu na kilka dni przed zapowiadzianym zwolnieniem.

SZALBOT JAN, ur. 17 VI 1889 w Ustroniu, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Śmiłowicach. Działacz społeczny, dyrygent, członek ChNP. Z chwilą wybuchu wojny ewakuowany, zginął w październiku 1939 r. nad rzeką San.

SZCZUREK JERZY, ur. 23 IV 1892 w Kostkowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1911 r.), nauczyciel Szkoły Ćwiczeń w Cieszynie. Działacz społeczny, uczestnik cieszyńskiego przewrotu wojskowego w 1918 r., sekretarz Cieszyńskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Zmarł 16 XII 1941 w Mauthausen-Gusen.

SZNAPKA ALOJZY, ur. 16 V 1895 w Suchej Górnej, kształcił się w Cieszynie-Bobrku (matura w 1914 r.). Uczył w Stonawie oraz przez długie lata w Suchej Górnej. Działacz społeczny, długoletni burmistrz Suchej Górnej. Aresztowany 13 X 1939, więziony we Frysztacie, Skrochowicach do 30 X 1940 roku. Po zwolnieniu współpracował z ruchem oporu, organizował tajne nauczanie. Policja zamierzała go ponownie aresztować. Zmarł tuż przed aresztowaniem 9 X 1943 roku.

SZTEFEK FRANCISZEK, ur. 8 X 1888 w Lutyni Górnej, kształcił się w Cieszynie. Uczył w Lutyni Górnej, Wodzisławiu, w 1938/39 r. ponownie w Lutyni Górnej. Za udział w ruchu oporu aresztowany 20 XI 1944. Razem z żoną Stefanią i córką Heleną 23 XI 1944 został rozstrzelany na żydowskim cmentarzu w Orłowej. Jego syn Walter i zięć Emil Warchołek zginęli w Oświęcimiu.

SZTEMON JÓZEF, ur. 5 III 1917 w Karwinie, kształcił się w Śl. Ostrawie (matura w 1937 r.). Uczył w Karwinie. Aktywnie pracował w śpiewacztwie. W czasie okupacji pracował jako górnik. Aresztowany 29 III 1943, więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu. Rozstrzelany 2 VI 1943 w Oświęcimiu w grupie 32 karwiniaków.

SZUŚCIK JAN, ur. 23 X 1879 w Krasnej, kształcił się w Cieszynie (matura w 1899 r.). W czasie studiów członek tajnej organizacji studenckiej „Jedność”. Uczył w N. Boguminie, Łazach, od r. 1920 w Zakładzie Wychowawczym w Cieszynie. Działacz polityczny, społeczny i oświatowy, poseł na Sejm Śląski, pisał pamiętniki i sztuki sceniczne (*Pani wójtowa*, *Pańszchorze*). Aresztowany 10 III 1940, zmarł 19 IV 1940 w Oranienburgu.

SZYMECZEK FRYDERYK, ks., ur. 13 VII 1911 w Piotrowicach, kształcił się w N. Boguminie, teologię katolicką studiował w Widnawie (1936 r.). Wikary i katecheta w Rychwałdzie. Aresztowany 25 VIII 1943, więziony w Cieszynie, Mysłowicach, Oświęcimiu. Zginął na szubienicy 23 XI 1943 w Oświęcimiu.

TŁOŁKA WŁADYSŁAW, ur. 15 III 1911 w Łazach, kształcił się w Orłowej (matura w 1930 r.). Uczył w Łazach i Bystrzycy n. O. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 26 XI 1941 w Gusen.

TOMANEK RUDOLF, ks., ur. 1 II 1879 w Ropicy, uczył się w Cieszynie, teologię katolicką studiował w Ołomuńcu i Widnawie. Prof. Gimnazjum i Seminarium Nauczycielskiego w Cieszynie. Prałat, redaktor, pisarz i publicysta, prezes „Dziedzictwa”, filantrop. Aresztowany wiosną 1940 r., więziony w Cieszynie, Mauthausen-Gusen i Dachau. Zmarł 18 VII 1941 w Dachau.

TOMICZEK KAROL, ur. 4 XI 1892 w Ustroniu, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1911 r.). Przez długie lata uczył w Stonawie. W czasie wojny ukrywał się w okolicy Ustronia, później w GG (Siepraw, pow. Myślenice). Przez pewien czas pracował w szkolnictwie. Kiedy odmówił uczenia j. niemieckiego, został zwolniony. Władze wezwały go 2 XI 1943 r. do szczepienia. Na drugi dzień, 3 XI 1943, zmarł. Społeczeństwo sieprawskie cześci jego jako bohatera.

TOMICZEK STANISŁAW, ur. 9 VIII 1902 w Cieszynie, kształcił się

w Cieszynie i Krakowie (UJ). Prof., później dyrektor Szkoły Przemysłowej w Cieszynie, w r. 1938/39 prof. gimnazjum w N. Boguminie. W r. 1940 aresztowany w Krakowie, przebywał w więzieniu na Monteluppich, zmarł 27 VII 1941 w Oświęcimiu.

URBACZKA FRANCISZEK, ur. 6 V 1888 w Jaworzynce, kształcił się w Krakowie (matura w 1909 r.). Uczył w Jaworzynce, w Istebnej, Lipowcu, w r. 1938/39 w Bukowcu. W czasie okupacji jako robotnik w tartaku kontaktował się z grupą partyzancką na Baranicy. Aresztowany, zmarł nagle w czasie przesłuchiwania, prawdopodobnie otruty, 19 VIII 1941 roku.

WAJNER ERWIN, ur. 25 VIII 1919 w Łąkach n. O., kształcił się w Orłowej, Śl. Ostrawie i Cieszynie-Bobruku (matura w 1939 r.). Aresztowany 20 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zwolniony 23 XI 1940 z powodu ciężkiej choroby serca, zmuszony pracować w kopalni, zmarł 20 IX 1943 w Łąkach n. O.

WALICA LUDWIK, ur. 7 I 1908 w Pastwiskach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1929 r.). Uczył w Brennej oraz w Bukowcu. Za działalność konspiracyjną był więziony i 19 II 1943 ścięty w Katowicach.

WDÓWKA JÓZEF, ur. 30 X 1906 w Wędryni, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1928 r.). Uczył w Bystrzycy, Wędryni, Skoczowie, Pietwałdzie. Powołany do wojska, walczył w kampanii wrześniowej. Zaginął w czasie ewakuacji.

WIEWIÓRKA PAWEŁ, ur. 21 I 1908 w Gutach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1929 r.). Uczył w Gutach, Kamienicy koło Bielska. Z chwilą wybuchu wojny został ewakuowany na tereny ZSRR, które w r. 1941 zostały zajęte przez Niemców. Aresztowany i więziony w obozie w Żaganiu, zmarł prawdopodobnie w 1943 r. w Żaganiu.

WILCZYŃSKI HENRYK, ur. 21 III 1909 w Śl. Ostrawie, kształcił się w Orłowej (matura w 1927 r.). Uczył w Witkowicach, następnie studiował wych. fizyczne w Krakowie. Prof. gimnazjum w Krakowie. Zaginął w czasie ewakuacji po kampanii wrześniowej.

WIOCHNA ALOJZY, ur. 18 IX 1893 w Lutyni Górnej, kształcił się w Kętach (matura w 1917 r.). Uczył w Dębowcu. Działacz oświatowy. Zmarł 8 X 1944 w więzieniu w Cieszynie.

WITA JÓZEF, ur. 24 II 1910 w Lutyni Dolnej, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1929 r.). Uczył w Jaworzynie i Brynowie. Jako porucznik WP walczył w kampanii wrześniowej. Poległ 9 IX 1939 w okolicy Rogowa.

WOJNAR FRANCISZEK, ur. 17 I 1910 w Żukowie Górnym, kształcił się w Białej. Uczył w Siemianowicach, Chorzowie, w r. 1938/39 w Żukowie

Dolnym. Aresztowany w kwietniu 1940 r., więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 23 XII 1940 w Gusen.

WOJNAR WILHELM, ur. 30 VIII 1885 w Jabłonkowie, kształcił się w Bielsku (matura w 1907 r.). Uczył w Oldrzychowicach, od r. 1920 w Szkole Cwiczeń w Cieszynie. Wybitny metodyk, przygotował do zawodu wielu naszych nauczycieli. Zmarł 24 VIII 1940 w Dachau.

WÓJCIK WŁADYSŁAW, ur. 25 VI 1882 w Raczkowej, pow. Sanok, kształcił się w Krośnic. Uczył w Prądniku, Łazach, Orłowej. Wybitny działacz społeczny, organizator Polskiego Towarzystwa Turyst.-Sportowego „Beskid Śląski” oraz Polskiej Rodziny Opiekuńczej. Inspektor szkolny na powiat Cz. Cieszyn, społecznik, założyciel sierocińca w Orłowej, inicjator budowy schroniska na Kozubowej. Aresztowany 12 IV 1940, więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 16 XI 1940 w Gusen.

WRZOŁ LUDWIK, ks. ur. 27 XII 1881 w Zabrzegu koło Bielska, kształcił się w Bielsku (matura w 1903 r.), teologię katolicką studiował w Widnawie. Profesor, od r. 1933 dyrektor Seminarium Duchownego w Widnawie, w r. 1938/39 profesor w Cz. Cieszynie. Autor książek religijnych. W czasie wojny mieszkał w Ligocie koło Bielska. Aresztowany 12 V 1940, więziony w Dachau i Mauthausen-Gusen. Zmarł 30 IX 1940 w Gusen.

ZAJIC ENGELBERT („Bertin”), ur. 9 V 1907 w Karwinie, mieszkał w Suchej Górnej. Kształcił się w Orłowej (matura w 1926 r.). Uczył w Milikowic, Bukowcu, Suchej Górnej i Średniej. Aktywny pracownik społeczny. Aresztowany w marcu 1941 r., zginął 12 VIII 1941 w Oświęcimiu.

ZAPART WŁADYSŁAW, ur. 13 XII 1911 w Markłowicach Dolnych, kształcił się w Orłowej (matura w 1931 r.), uczył w Markłowicach Dolnych i Karwinie. Działacz społeczny i harcerski. Aresztowany 10 II 1943, więziony w Cieszynie, Mysłowicach i Oświęcimiu. Rozstrzelany 2 VI 1943 w Oświęcimiu w grupie 32 karwiniaków.

ZIENTEK JÓZEF, ur. 6 IV 1907 w Nawsiu, kształcił się w Cieszynie-Bohrku (matura w 1927 r.). Uczył w Ustroniu-Polanie, w r. 1938/39 w Trzyńcu. Aresztowany 25 IV 1940, więziony w Oranienburgu. Po wyzwoleniu wrócił nerwowo wyczerpany, 28 IV 1946 r. popełnił samobójstwo w Ustroniu.

ZMELTY ADOLF, ks., ur. 1 VII 1913 w Zabłociu, uczył się w Orłowej (matura w 1933 r.), teologię ewangelicką studiował w Bratysławie. Działacz harcerski, katecheta w Cz. Cieszynie. Aresztowany w kwietniu 1940 r., więziony w Cieszynie, Dachau i Mauthausen-Gusen. Chory na nerki, został przewieziony do Dachau i tam 29 IV 1941 r. zmarł.

ZAGAN ARTUR, ur. w 1903 r. w Wielkich Górkach, kształcił się w Cie-

szynie (matura w 1922 r.) oraz w Krakowie (UJ, 1930 r.). Pracował jako profesor w Rybniku, Chorzowie, w 1938/39 r. w N. Boguminie. Podczas wojny organizator tajnego nauczania na Opolszczyźnie. Zmarł 5 III 1945 w obozie Dora koło Nordhausen.

ZWAK KAROL, ur. 7 XI 1903 w Trzanowicach, kształcił się w Cieszynie-Bobruku (matura w 1923 r.). Nauczyciel w Świętochowicach, Mysłowicach, Bąkowie. Aresztowany 10 IV 1940, więziony w Bielsku, Dachau, Mauthausen-Gusen. Zmarł 10 V 1941 w Gusen.

ZYCYŃSKI HENRYK, ur. w 1890 r. w Husiatynie, kształcił się w Brzeżanach (matura w 1910 r.) oraz w Krakowie (UJ). W latach 1918—1920 prof. gimnazjum w Orłowej, od r. 1920 w Cieszynie, później przeszedł na Uniwersytet Lubelski. Historyk literatury, pisarz. Zginął w 1941 r.

LEKARZE SZKOLNI

BUZEK JAN, ur. 27 III 1874 r. w Cieszynie, syn rolnika z Końskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Cieszynie i już wtedy należał do tajnej organizacji młodzieżowej „Jedność”. Następnie studiował medycynę w Krakowie. Pracował jako lekarz w Krakowie, Białej, od r. 1902 w Dąbrowie. Był wykładowcą higieny i ratownictwa w Polskiej Szkole Górniczej w Dąbrowie, później wykładowcą higieny w szkołach gospodarstwa domowego w Orłowej i Końskiej. Lekarz szkolny w gimnazjum w Orłowej. Wybitny działacz społeczny, poseł do parlamentu w Pradze. Aresztowany pod koniec kwietnia 1940 r., więziony w Cieszynie, Dachau, Gusen i znowu w Dachau. Zmarł wycieńczony chorobą 24 XI 1940 r. w Dachau.

FARNIK EMIL, ur. 17 V 1909 r. w Cierlicku Górnym, uczęszczał do gimnazjum w Orłowej (matura w 1928 r.), później studiował medycynę w Bernie. Był lekarzem szkolnym gimnazjum w Orłowej. Aresztowany na wiosnę 1940 r., wrócił z obozu w Gusen chory na płuca, zmarł 25 VIII 1944 r. w Cierlicku Górnym.

OLSZAK WACŁAW, ur. 29 V 1863 r. w Szonowie, do szkół uczęszczał w Cieszynie (matura w 1889 r.), medycynę studiował w Wiedniu i Krakowie. Jako lekarz pracował w Karwinie. Działacz wielu organizacji społecznych, długoletni burmistrz Karwiny. Opiekun młodzieży gimnazjum orłowskiego. W pierwszych dniach okupacji w czasie przesłuchania na posterunku policji niemieckiej został pobity do nieprzytomności. Zmarł 11 IX 1939 na skutek pęknięcia czaszki i ogólnych obrażeń wewnętrznych.

